

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Siri Nilsson

Nationell adoption

Ett alternativ till långvariga familjehemsplaceringar?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Titti Mattsson

Familjerätt/Socialrätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar och begrepp	7
1.4 Metod och material	8
1.4.1 Historisk metod	8
1.4.2 Klassisk rättsdogmatisk metod	9
1.4.3 Intervjumetod	9
1.5 Rättighetsdiskurs	9
1.6 Disposition	10
2 HISTORISK TILLBAKABLICK – ADOPTION	11
2.1 Inledning	11
2.2 1917 års adoptionslag	12
2.2.1 Svag adoption	12
2.2.2 Motiven bakom lagen	12
2.2.3 Sammanfattning	14
2.3 Utvecklingen under 1900-talet	14
2.3.1 1944 års revidering av lagen	14
2.3.2 1955 års handbok för adoption	16
2.3.3 Stark adoption	17
2.3.4 Stora förändringar på 70-talet	18
2.3.5 Vad har hänt sedan 1970-talet?	19
2.3.6 Sammanfattning	19
3 GÄLLANDE RÄTT	21
3.1 Nationell adoption	21
3.1.1 Barns rättigheter	21
3.1.2 Svenska regler för adoption	21

3.1.3	Adoptionsförfarandet	23
3.1.3.1	Spädbarnsoptioner	23
3.1.3.2	Adoption av familjehemsplacerade barn	24
3.1.3.3	Rättsverkningarna av en adoption	24
3.1.4	Öppenhet kring optioner	25
3.1.5	Adoption mot vårdnadshavarens vilja i Sverige och i övriga nordiska länder	26
3.1.6	Nationella optioner i Sverige idag	27
3.1.7	Forskning och utredningsarbeten om nationell adoption	28
3.1.7.1	Dansk utredning om nationell adoption	28
3.1.7.2	Sammanställning av litteratur om nationell adoption i samband med SOU 2009:68	29
3.1.7.3	SOU 2009:68 - Barnskyddsutredningen	30
3.1.7.4	SOU 2009:61 - Adoptionutredningen	30
3.1.7.5	SOU 2000:77 - Barn och unga i samhällsvård	31
3.1.7.6	BUSS-utredningen	32
3.2	Familjehemsplaceringar	32
3.2.1	Återföreningsprincipen	34
3.2.2	Närhetsprincipen	34
3.2.3	Anhörigprincipen	35
3.3	Vårdnadsöverflyttningar	35
3.3.1	Vårdnadsöverflyttning på grund av förälders olämplighet	35
3.3.2	Vårdnadsöverflyttning på grund av en bestående familjehemsplacering	36
4	EMPIRISK UNDERSÖKNING	39
4.1	Allmänt om metoden	39
4.2	Intervjuernas genomförande	39
4.3	Urval	40
4.4	Metodproblem	40
4.5	Sammanställning av intervjuerna med socialtjänsten i tre städer	40
4.5.1	Adoption som alternativ	41
4.5.2	Öppenhet vid adoption	41
4.5.3	Återföreningsprincipen	42
4.5.4	Viss problematik	42
4.5.5	Framåtblick	43
4.6	Intervju med socialborgarrådet i Stockholm	43
4.7	Intervjuer med övriga sakkunniga	45
4.7.1	Intervju med en familjerätts socionom	45
4.7.2	Intervju med en socionom	47
4.7.3	Intervju med en utredare på Socialstyrelsen	49
4.8	Avslutande reflektioner	50
5	ANALYS	51
5.1	Inledning	51

5.2	Utgångspunkterna för en rättighetsdiskurs	51
5.3	Tillbakablick	51
5.4	Rättsläget idag	52
5.4.1	Barnets bästa	53
5.4.2	Öppenhet vid adoption	54
5.4.3	Potentiella problem med adoption	54
5.4.4	Adoption mot vårdnadshavarnas vilja	55
6	SLUTSATSER	57
6.1	Lägeskontroll	57
6.2	Framåtblick	58
6.2.1	Barns rättigheter måste stå i fokus	58
6.2.2	Adoption bör vara ett alternativ till långvariga familjehemsplaceringar	58
6.2.3	En centralisering är nödvändig	60
6.2.4	Vikten av öppenhet	60
6.3	Avslutande kommentarer	61
BILAGA A		62
BILAGA B		63
BILAGA C		65
BILAGA D		66
BILAGA E		67
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		68

Summary

The primary basis of this dissertation is the vulnerable children of parents unable or unwilling to care for them. The crucial question has been what possibilities these children have to live safe and functioning lives and whether the options provided today are sufficient.

National adoption was made possible in Sweden in the early 20th century and was frequently used during the first 40 years to provide children with new parents. Since then the use of national adoption has more or less ceased. Today foster care is the primary way to secure the lives of children in need. Foster care, however, does not result in any legal bonds between the child and the new family. On the contrary, the goal during foster care is that the child is to be reunited with its biological parents. Several children, however, stay in foster care for years, since a reunion is not always possible. The question is whether the lives of these children are legally safe and sound.

The legal rules for adoption remain unaltered since the 1970s and imply no impediments for a wider use of national adoption. The reason national adoption is so seldom used today is rather due to the attitude and routines of the social authorities, in spite of the fact that research shows that adoption more often than not is better for children than remaining in foster care or returning to their biological family. Lately, however, a debate has been sparked, as the City of Stockholm now state that they endorse national adoption prior to long-lasting foster care. Because of this, I have interviewed the vice mayor of social welfare in Stockholm. I have also interviewed social workers in three different Swedish cities and a few professionals on adoption. The most striking result of the interviews with the social workers was that the attitude towards national adoption and the mode of procedure when it comes to adoptions so radically diverge between the different cities. During the interviews with the professionals a few important aspects was emphasised. First and foremost how important it is that the attitudes towards national adoption improve, secondly that we need to learn from our experiences with both international and national adoption and last but not least the importance of treating all concerned parties in an adoption fair and with respect and acknowledging that they all need to receive notice and information of each other.

The result of both hypothesis and empirics indicates clearly the necessity of a debate on this almost forgotten field. National adoption ought to be an alternative to long-lasting foster care, since foster care cannot always provide children with the security they need. A centralisation of the adoption efficacy should be considered, since the mode of procedure evidently diverges from one city to another. A centralisation would increase legal security and enhance children's rights in adoptions, something that should have top priority. With improved knowledge and experience of

national adoption all parties could be treated in a better way and national adoption could be used whenever necessary to meet a child's best interest.

Sammanfattning

Utgångspunkten för detta examensarbete har varit de utsatta och behövande barn vars föräldrar av någon anledning inte kan eller vill ta hand om dem. Den primära frågan har varit vilka möjligheter dessa barn har till ett tryggt och fungerade liv och om de alternativ som finns idag är tillräckliga.

Nationell adoption infördes i Sverige i början på 1900-talet och användes relativt frekvent under de första 40 åren för att ge barn nya föräldrar, men har sedan dess i princip avstannat helt. Idag tillämpas istället familjehemsplaceringar för att trygga behövande barns tillvaro. En placering innebär emellertid inte att barnet får några permanenta juridiska band till en ny familj, tvärtom skall man under placeringen eftersträva en återförening med barnets biologiska föräldrar. Många barn blir dock kvar i familjehemmen, då en återförening med de biologiska föräldrarna inte alltid är möjlig. Frågan är om dessa barns tillvaro är juridiskt trygg och säker.

Reglerna för adoption kvarstår i princip oförändrade sedan 1970-talet och de innebär inte några hinder för en ökad tillämpning av nationell adoption. Istället är det de sociala myndigheternas attityd och rutiner som motverkar adoptioner. Detta trots att forskning visar att adoption oftast är ett bättre alternativ för barn än att vara fortsatt familjehemsplacerade eller att återvända till sina biologiska familjer. Dock har en debatt nu väckts på området, då Stockholms stad som första kommun i landet förordar nationell adoption framför långvariga placeringar i familjehem. Med anledning av detta har jag intervjuat socialborgarrådet i Stockholm. Intervjuer har även gjorts med socialarbetare på tre olika socialförvaltningar samt med ett antal sakkunniga på området. Det mest slående resultatet av intervjuerna med socialarbetarna är att inställningen till nationell adoption och förfarandesättet kring adoptioner i hög utsträckning skiljer sig från kommun till kommun. Under intervjuerna med de sakkunniga poängterades bland annat vikten av att attityden till nationell adoption förbättras, att vi måste börja dra lärdom av våra erfarenheter av såväl nationell som internationell adoption samt att alla inblandade parter vid en adoption måste behandlas korrekt och med respekt samt få vetskap och information om varandra.

Med resultatet av teori och empiri i bagaget framstår det som en mycket bra idé att en debatt tas upp på detta bortglömda område. Nationell adoption bör införas som ett alternativ till långvariga familjehemsplaceringar, då dessa inte alltid medför den trygghet som barn behöver. En centralisering av adoptionsverksamheten vore att föredra, då förfarandesättet uppenbarligen ser olika ut i olika kommuner. En centralisering skulle öka rättssäkerheten och stärka barns rättigheter vid nationella adoptioner, vilket borde ha högsta prioritet. Med en ökad vetskap och erfarenhet av nationell adoption skulle alla inblandade kunna bemötas på ett bättre sätt och nationell adoption skulle kunna tillämpas i den utsträckning som är nödvändig för att kunna tillgodose varje barns bästa.

Förord

Först och främst vill jag tacka min handledare Titti Mattsson för all hennes hjälp, hennes uppmuntrande ord och hennes glada attityd, som har varit en stor hjälp på vägen.

Sedan vill jag tacka mina föräldrar Ian Nilsson och Pia Tigerschiöld för deras stöd under hela utbildningen samt för att de har läst denna uppsats ett antal gånger och bistått med många råd och förslag på förbättringar. Tack även till Jonas som har gett goda råd och delat med sig av sina insikter inom ekonomisk historia.

Sist men inte minst vill jag tacka alla de som tog sig tid att bli intervjuade av mig, speciellt Ulf Kristersson som klämde in mig i sitt fullspäckade schema och Ingrid Stjerna öppnade sitt hem för mig och bistod med mycket hjälp och nyttiga insikter.

Förkortningar

Barnkonventionen	FN: s konvention om barnets rättigheter
Europakonventionen	Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken (1949:381)
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MiA	Myndigheten för internationella adoptionsfrågor
Prop.	proposition
S.k.	så kallad
SoF	Socialtjänstförordning (2001:937)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Varje år omhändertas tusentals barn av olika anledningar, antingen på frivillig väg eller genom tvångsvård. Grundtanken är att placeringar i familjehem och på institutioner¹ skall vara temporära lösningar, till dess att barnet kan återförenas med sina biologiska föräldrar. I vissa fall är detta dock omöjligt och barnen blir då kvar i familjehemmet eller på institutionen. Efter tre år hos samma familj skall det prövas om vårdsnaden skall flyttas över till familjehemsföräldrarna, genom en s.k. vårdnadsöverflyttning. Många barn flyttas dock runt bland flera olika familjehem och institutioner under sin uppväxt. Dessa barns verklighet är långt ifrån trygg och säker.

Adoption inom Sverige har varit möjligt sedan 1918. Under 1920-50-talet adopterades många barn inom landet, men sedan dess har den nationella adoptionen i princip avstannat helt, främst på grund av en ändrad abortlagstiftning, tillgång till nya preventivmedel och en ökad social välfärd.² Idag adopteras endast cirka 40 barn inom Sverige varje år.³ Istället har internationell adoption blivit ett allt vanligare sätt för barnlösa personer att kunna bilda familj och få barn. Varje år kommer cirka 800 utländska barn till Sverige för adoption.⁴ Dock finns det fortfarande barn i Sverige som växer upp i familjehem eller på institution, utan att ha sin uppväxt säkrad. Det är dessa barn som denna uppsats skall handla om. Den primära frågan är om de alternativ vi idag har för utsatta barn är tillräckliga eller om borde det finnas ytterligare varianter, såsom nationell adoption.

Stockholms kommun har nu som första kommun i Sverige kommit med riktlinjer där adoption förordas framför långvariga placeringar i familjehem.⁵ Förslaget innebär att barn som har varit placerade i ett och samma familjehem i mer än tre år kan bli aktuella för adoption istället för att en vårdnadsöverflyttning skall ske till familjehemsföräldrarna. Förslaget innebär även att vissa nyfödda barn skall kunna adopteras, i fall där det är uppenbart att föräldrarna inte kommer att kunna ta hand om barnet.

Det kan hända att förslaget endast är ett politiskt utspel men det väcker åtminstone en debatt om ett bortglömt område. Ett område som jag i denna uppsats skall fördjupa mig i.

---

¹ Den formella termen är hem för vård eller boende, för definition se SoL 6 kap 1 § och SoF 3 kap 1 §.

² Socialmedicinsk tidskrift, Åkerman, Lindblad, nr 4-5, 1995, s. 213

³ Siffran gäller spädbarn och familjehemsplacerade barn (cirka 200 styvbarn adopteras årligen, men dessa omfattas inte av detta arbete). Statistik från Socialstyrelsen, 2009.

⁴ Statistik från MiA 2010

⁵ Se bland annat SvD, "Fler barn kan bli adopterade", 23/11 2009.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att undersöka och synliggöra det sällan använda nationella adoptionsinstitutet i Sverige och utifrån ett rättighetsperspektiv utreda huruvida adoption vore ett lämpligt substitut eller komplement till långvariga familjehemsplaceringar. För att kunna göra detta anser jag det nödvändigt att förstå reglerna och tankarna kring institutet adoption och institutet familjehem samt att förstå vad det är som har format utvecklingen. Jag kommer därför att inledningsvis göra en kort tillbakablick i adoptionsinstitutets utveckling under det senaste århundradet för att sedan närmare granska reglerna kring adoption, familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar. Jag ämnar även göra en empirisk undersökning för att få reda på hur socialförvaltningar i tre olika svenska städer resonerar och agerar i fall där ett barn skall placeras/har varit placerat under en längre tid. Även andra personer, med viktiga insikter på området, kommer att intervjuas. Med undersökningen vill jag utreda huruvida de berörda parterna anser adoption vara ett alternativ till antingen placering i familjehem eller vårdnadsöverflyttning till familjehem samt de bakomliggande motiven till dessa bedömningar.

Mina frågeställningar lyder:

- Hur har den rättsliga utvecklingen sett ut sedan den allra första adoptionslagen infördes i Sverige? Vems rättigheter har präglat lagstiftningen genom åren, barnets, de biologiska föräldrarnas eller adoptivföräldrarnas?
- Hur har lagstiftningsorganen i Sverige resonerat gällande nationell adoption sedan dess? Vems rättigheter står i fokus nu?
- Vilka förutsättningar gäller för adoption, familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar idag och vilka är de största rättsliga skillnaderna mellan instituten?
- Är adoption ett alternativ som de intervjuade sociala myndigheterna föreslår i sitt arbete med behövande och utsatta familjer och barn? Hur agerar och resonerar de intervjuade socialarbetarna om adoption kommer på tal?
- Är nationell adoption ett rimligt alternativ till långvariga familjehemsplaceringar eller vårdnadsöverflyttningar och i så fall, ur vems perspektiv? Vems rättigheter väger tyngst?

1.3 Avgränsningar och begrepp

Jag har valt att enbart granska institutet nationell adoption och kommer således inte att beröra internationell adoption. Vidare har jag valt att lägga fokus på just nationell adoption och kommer därför enbart att kort

undersöka instituten familjehem och vårdnadsöverflyttningar. Jag har även valt att helt utelämna styvbarnsadoption, närståendeadoption och s.k. vuxenadoption (adoption av personer över 18 år), dels av utrymmesskäl men även då dessa typer av adoption inte rör den problematik som uppsatsen skall behandla.

I uppsatsen används främst de idag gällande begreppen familjehem, familjehemsplacering, familjehemsföräldrar, etc. De tidigare använda begreppen fosterhem, fosterfamilj, fosterbarn, etc. används endast i den historiska delen av uppsatsen. Jag har vidare valt att endast använda mig av termen nationell adoption, dock är utgångspunkten att den har samma innebörd som termerna inhemska eller inomnationell adoption.

1.4 Metod och material

Uppsatsen är indelad i tre huvudsakliga delar och bygger därför på olika metoder och material.

1.4.1 Historisk metod

Utgångspunkten för uppsatsen är en historisk tillbakablick. I denna del kommer jag att tillämpa en något förenklad historisk metod som byggs upp av förarbeten och doktrin.⁶ Syftet med att använda en historisk metod är att ge läsaren en känsla av helhet för att kunna nå en ökad kunskap.⁷ Det finns två olika varianter av den historiska metoden, vanligtvis kombineras dessa. Den första är mer källorienterad och innebär att man väljer en källa eller källgrupp inom sitt allmänna intresseområde och sorterar ut vad som är av värde för arbetet för att sedan låta denna information leda sitt arbetes inriktning.⁸ Den andra är mer problemorienterad och innebär att man formulerar en specifik historisk fråga, ofta genom en läsning av sekundära källor, för att därefter studera de relevanta primärkällorna.⁹ Jag har valt att lägga Cecilia Lindgrens avhandling *En riktig familj* till grund för min läsning. Därefter skall jag granska relevanta lagstiftningsarbeten. Jag skall alltså främst tillämpa den problemorienterade historiska metoden men då jag är öppen för att min fokus kan skifta efter läsningens gång har min metod även vissa källorienterade inslag. Tanken med detta historiska perspektiv är att öka förståelsen av adoption enligt svensk rätt och ge en bild av hur synen på föräldraskap har förändrats genom åren. Syftet är att ge läsaren en fördjupad förståelse över rättsområdets uppbyggnad samt att belysa de bakomliggande tankar och synsätt kring adoption som har funnits under det senaste århundradet.

---

⁶ Jag benämner den förenklad då den historiska delen endast är en del av uppsatsen. Av den anledningen har jag inte haft utrymme att tillämpa den historiska metoden fullt ut. För vidare läsning om den historiska metoden se John Tosh, *Historisk teori och metod*, Studentlitteratur, Malmö, 2000.

⁷ Tosh, s. 37

⁸ Tosh, s. 77

⁹ Ibid.

1.4.2 Klassisk rättsdogmatisk metod

Den andra delen av uppsatsen utgörs av en framställning av gällande rätt, där jag skall redogöra för den lagstiftning, forskning och utredning som är relevant för att kunna besvara mina frågeställningar. Denna del av uppsatsen utgår från ett *de lege lata*-perspektiv, dvs. vad lagen är, och bygger därför på en klassisk rättsdogmatisk metod. Denna metod kännetecknas av att man med hjälp av vedertagna rättskällor redogör för och fastställer gällande rätt inom det aktuella området och försöker utröna lagstiftningens syfte. Här ligger lagtext, förarbeten och doktrin till grund för framställningen. Även kompletterande källor, såsom rapporter och riktlinjer från Socialstyrelsen och vissa vetenskapliga artiklar, används i denna del. Anledningen till detta är att de har varit den enda informationskällan som har funnits att tillgå inom vissa områden. Sådana rättskällor betraktas i regel inte som vedertagna rättskällor men jag menar att de tillför nödvändig information till uppsatsen och att de är pålitliga rättskällor, då statliga myndigheter enbart torde ge ut tillförlitlig information och då vetenskapliga artiklar torde bygga på vetenskapliga grunder. Dock kan läsaren uppmuntras att ha en något källkritisk inställning då han eller hon läser delar av detta kapitel.

1.4.3 Intervjumetod

För att kunna besvara frågeställningarna skall de två teoretiska delarna kompletteras av en empirisk undersökning bestående av en kvalitativ studie. Med hjälp av djupintervjuer skall jag undersöka hur rättstillämpningen på området ser ut i verkligheten samt hur debatten på området ser ut. Studien skall göras i syfte att ge en bild av hur adoptionsinstitutet fungerar i Sverige idag och vad som kan komma att hända framöver. Denna del bygger således på en empirisk intervjumetod, som kommer att förklaras närmare i det aktuella kapitlet.

1.5 Rättighetsdiskurs

När det gäller just adoption är många olika parter inblandade. Därför aktualiseras många olika personers rättigheter; främst barnets, de biologiska föräldrarnas och adoptivföräldrarnas. Av denna anledning har jag anlagt en rättighetsdiskurs på uppsatsen, då jag ämnar utreda vems rättigheter som har präglat lagstiftningen och som är avgörande idag. Mitt syfte med denna diskussion är att utreda vilket perspektiv som genomsyrar rätten och de sociala myndigheternas rutiner och förhållningssätt; föräldraperspektivet eller barnperspektivet. Barnperspektivet har sina rötter i Barnkonventionen och innefattar bland annat respekten för barns fulla människovärde och integritet samt principen om barnets bästa.¹⁰ Principen om barnets bästa stadgas numera i såväl föräldrabalken som socialtjänstlagen och LVU och skall vara avgörande vid alla beslut som rör barn. Barns rättigheter vid just

---

¹⁰ Barnkonventionen kan, enligt Barnkommittén, sägas utgöra vår tids samhälleliga barnperspektiv, då den uttrycker världssamfundets syn på barn och ungdomar, SOU 1996:115 s. 38

adoptioner specificeras i Barnkonventionen. Detta barnperspektiv innefattar att barnets bästa alltid skall vara avgörande vid alla adoptioner. Föräldraperspektivet däremot syftar till föräldrarnas rätt till sitt privat- och familjeliv, vilket bland annat stadgas i Europakonventionen. Min utgångspunkt är att dessa perspektiv inte alltid överensstämmer och frågan är då vems rättigheter som väger tyngst vid en potentiell adoption. Denna rättighetsdiskussion kommer främst att ske i samband med analysen och slutsatserna i uppsatsens avslutande kapitel.

1.6 Disposition

Uppsatsens disposition i de följande kapitlen utgår från den traditionella modellen; teori, empiri och analys. Kapitel 2-3 bör betraktas som teorikapitel medan kapitel 4 utgör sammanställningen av den empiriska studien och kapitel 5-6 utgörs av analys och slutsatser.

Inledningsvis görs i kapitel 2 en historisk tillbakablick. Här presenteras den första adoptionslagen och dess syften, vilket sedan följs av utvecklingen under 1900-talet.

I kapitel 3 framställs gällande rätt. Inledningsvis presenteras de svenska reglerna för adoption för att sedan följas av en förklaring av själva adoptionsförfarandet. Reglerna kring adoptionsinstitutet utreds, vissa i en komparativ belysning, för att sedan leda fram till en redogörelse av tillämpningen av nationell adoption i Sverige idag. Därefter presenteras viss forskning och utredning på området. Avslutningsvis görs en kortare genomgång av reglerna kring familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar.

I uppsatsens fjärde kapitel presenteras en sammanställning av de djupintervjuer som har genomförts. Sammanställningen sker tematiskt på så sätt att jag har samlat svaren under ett antal viktiga punkter.

I kapitel fem analyserar jag sedan vad jag har kommit fram till i de tidigare kapitlen för att i arbetets sjätte kapitel avsluta mitt arbete med mina egna slutsatser. I analysen och slutsatserna kommer det att ske en *de lege ferenda*-diskussion, dvs. hur lagen borde vara och hur rättstillämpningen borde se ut. Analysen och slutsatserna kommer att ske i belysning av det rättighetsperspektiv som jag har anlagt på uppsatsen.

2 Historisk tillbakablick – adoption

2.1 Inledning

Vid 1900-talets början präglades Sverige av industrialisering och urbanisering och det ekonomiska läget i landet var relativt bra. Första världskriget innebar emellertid en stor förändring. En sämre arbetsmarknad och ökade ekonomiska och sociala problem gjorde det svårt för många familjer att försörja sig. Sverige blev under denna period ett fattigare land.¹¹ Många saknade de ekonomiska förutsättningarna för att kunna gifta sig och bilda familj. Kvinnor gifte sig sent och var tvungna att försörja sig själva under en lång tid. Många av dem som hade barn och hade svårt att försörja sig tvingades lämna sina barn på fosterhem eller barnhem.¹² De fattiga barnen, och framförallt de utomäktenskapliga barnen, sågs som ett stort nationellt problem och flera initiativ togs för att lösa problemet och rädda barnen. Barnavården etablerades under 1910- och 20-talen och stora delar av den familjerättsliga lagstiftningen omarbetades och nya lagar stiftades under denna period.

Diskussionen kring en adoptionslag väcktes genom en motion år 1908.¹³ Genom att införa en lag om adoption skulle möjlighet ges att reglera förhållandet mellan fosterföräldrar och fosterbarn med avsikt att ge barnet samma rättigheter som om det vore deras eget barn.¹⁴ Adoptionsinstitutet fanns redan i flera andra europeiska länder. Den första adoptionslagen trädde i kraft i Sverige år 1918. Genom införandet skapades en ny form av familjebildning i Sverige.¹⁵ I 1917 års adoptionslag stadgades att en adoption endast fick beviljas om den var till fördel för barnet. Denna princip har allt sedan dess varit utgångspunkten för den svenska adoptionsverksamheten.¹⁶ Reglerna för adoption har emellertid ändrats ett flertal gånger sedan 1917 års lag, vilket visar att synen om vad som är bra för barn ständigt förändras.

---

¹¹ Lindgren, Cecilia, En riktig familj, Carlssons Bokförlag, Falun, 2006, s. 93

¹² Lindgren, s. 93 med hänvisning till Åmark, Klas, Familj, försörjning och livslopp under 1900-talet, 2002, s. 243 ff.

¹³ AKM 1908:89 s. 12

¹⁴ Lagutskottets utlåtande (LU) 1908:19 s. 7 f.

¹⁵ Lindgren, s. 26

¹⁶ SFS 1917:378 8 § och Lindgren s. 15

2.2 1917 års adoptionslag

2.2.1 Svag adoption

Genom den allra första adoptionslagen gavs par och ogifta personer utan biologiska barn möjlighet att adoptera. För att kunna adoptera ett omyndigt barn krävdes föräldrarnas eller vårdnadshavarnas samtycke och för ett barn över 12 år krävdes även att barnet själv lämnat samtycke till adoptionen.¹⁷ Den typ av adoption som infördes genom denna lag kallas *svag adoption*.¹⁸ Detta innebar att de rättsliga banden mellan barnet och de biologiska föräldrarna kvarstod, att adoptionen kunde hävas under vissa omständigheter samt att arvsrätten mellan barnet och adoptivföräldrarna var begränsad.¹⁹

2.2.2 Motiven bakom lagen

Motiven bakom adoptionslagen var bland annat att många fosterbarn redan hade samma ställning som biologiska barn och att fosterföräldrarna borde få möjlighet att fastställa detta förhållande juridiskt.²⁰ Med det dåvarande systemet kunde fosterföräldrar inte vara säkra på att få behålla barnet och barnet var inte garanterat en framtida trygghet genom arv. Genom fastställandet ansågs fler kunna uppmuntras till att adoptera.²¹ Den rådande uppfattningen var att många som ville ta emot ett barn avstod från detta eftersom det rädde osäkerhet kring vilket förhållande fosterföräldrarna fick till barnet och vice versa. Regler som mer permanent band samman barn och föräldrar förmodade man skulle göra fler benägna att ta emot barn i sitt hem.²² Förhoppningen var att adoption skulle kunna bidra till att antalet barn som växte upp under dåliga förhållanden blev färre och det låg därför i statens intresse att införa en ny lag samt att uppmuntra till att den utnyttjades.²³

Tanken med att införa adoption var att det framförallt var barnlösa par som hade det gott ställt som skulle erbjuda hem för de utsatta barnen, uppfostra dem och ge dem ett familjeliv. Den främsta målgruppen var utomäktenskapliga barn och spädbarn.²⁴ Sådana adoptioner skulle därför uppmuntras. Vid bedömningen vägdes adoptivföräldrarna mot de biologiska

---

¹⁷ Kommittébetänkanden 1917; förslag till lag om adoption 1913, s. 37 1 §

¹⁸ Termen är inte synonym med öppen adoption. Svag adoption användes förr och syftar till att adoptivbarnet hade kvar vissa band till sin biologiska familj, bl.a. arvsrätten, medan öppen adoption är ett nyare fenomen som används i länder som England och USA och syftar till att adoptionen ska skötas så öppet som möjligt och att adoptivbarnet har rätt att ha kontakt med sina biologiska föräldrar.

¹⁹ Mattsson, Titti, Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården, Liber, Malmö, 2010, s. 122

²⁰ Lindgren s. 28 med hänvisning till det politiska arbetet med införandet av den första adoptionslagstiftningen, med grund i författningen SFS 1917:378

²¹ Lindgren s. 28

²² Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, Iustus Förlag, Uppsala, 2000, s.238

²³ LU 1908:19 s. 7-8

²⁴ LU 1908:19 s. 7

föräldrarna och värderades utifrån normen för ”det goda föräldraskapet”.²⁵ Med detta menades att föräldrar skulle kunna ta det ekonomiska ansvaret för sitt barn. De skulle även kunna erbjuda barnet en god social omsorg och de skulle tycka om sitt barn. Goda föräldrar var de som klarade detta. De behövde inte ha de bästa materiella förutsättningarna för det men skulle vara stabila, pålitliga, skötsamma och ha en vilja att ta hand om barnet. Denna norm definierade också indirekt ”barnets bästa”. Barnets bästa just då var med andra ord att ha bra föräldrar.²⁶ Man kan säga att adoptionsverksamheten under denna tidsperiod präglades av synen att de ”plikttrogna och hängivna” tog över barnen från de ”slarviga och opålitliga”.²⁷

En adoption innebar enligt lagförslaget att de biologiska föräldrarnas rättigheter och skyldigheter överfördes till adoptivföräldrarna.²⁸ Adoptivföräldrarna skulle ta hand om barnet som om det vore deras eget. Dock ledde det faktum att adopterade barn inte hade samma arvsrätt som biologiska barn, och att adoptionen kunde hävas, till att adoptivrelationen juridiskt sett var svagare än en biologiskt grundad relation.²⁹ Det adopterade barnet hade efter adoptionen två familjer, sin nya familj men även sin biologiska, då barnet och dess biologiska släktingar fortfarande automatiskt ärvde varandra och även hade underhållsplikt gentemot varandra.³⁰

Huruvida barn skulle ha rätt till laglott från sina adoptivföräldrar diskuterades livligt vid lagens införande. Vissa menade att det adopterade barnet skulle ha samma position som det biologiska barnet och ha rätt till en given plats i familjen och därmed även till laglott. Kritikerna däremot gav uttryck för uppfattningen att adoptionen inte nödvändigtvis behövde medföra status som familjemedlem utan framför allt garantera barnet en god uppväxt.³¹ Tillsist fastslogs emellertid adoptivbarns rätt till laglott i 1917 års lag.

Även det faktum att en adoption kunde hävas skiljde det adopterade barnet från ett biologiskt. I lagförslaget till adoptionslagen betonades att även om tanken var att en adoption skulle vara permanent fanns det omständigheter under vilka adoptionen måste kunna hävas.³² Rätten att häva en adoption motiverades främst med utgångspunkt i barnet. Lagstiftarna menade att ett barn som adopterats i låg ålder inte hade någon möjlighet att påverka sin situation och att barnet, om adoptionen inte fungerade, borde ha möjlighet att bryta relationen till adoptivföräldrarna. Som exempel nämndes om adoptivföräldrarna misshandlade barnet eller försummade sina förpliktelser mot det, men en adoption kunde även hävas enbart på den grunden att barnet hade något ekonomiskt eller socialt att vinna på att flytta tillbaka till sin

---

²⁵ Lindgren, s. 109

²⁶ Lindgren, s. 110

²⁷ Lindgren s. 113

²⁸ SFS 1917:378 12 § och LU 1908:19 s. 7

²⁹ Lindgren, s. 71

³⁰ SFS 1917:378 12-18 §§

³¹ FKP 1917:36 s. 24-26 och AKP 1917:49 s. 8-9

³² Kommittébetänkande 1917, s. 34, 67-70

biologiska familj.³³ En adoption kunde även hävas från adoptivföräldrarnas sida, exempelvis om barnet grovt förgått sig mot adoptivföräldrarna eller om barnet levde ett lastbart eller brottsligt liv.³⁴ Ett hävande innebar att alla barnets och adoptivföräldrarnas rättigheter och skyldigheter gentemot varandra upphörde samtidigt som förhållandet till den biologiska familjen automatiskt återupprättades.³⁵

Såväl resonemanget kring arv som det kring hävande gav uttryck för den syn som rådde då. Det biologiska släktskapet sågs som särskilt starkt och som mer bindande än den sociala relationen i en adoptivfamilj.³⁶ Barnets relation med sin biologiska familj fanns hela tiden i bakgrunden. Det biologiska bandet var en självklar grund för familjeband som var svår att rubba på. Adoptivfamiljen sågs mer som ett komplement, en familj som åtog sig ett ekonomiskt, socialt och emotionellt ansvar för barnet.³⁷ Det tål att betonas att alla resonemang som fördes vid denna tidpunkt utgick från vad som var det bästa för barnet. Barnets rättigheter i relation till sina båda familjer stod i fokus. Som Lindgren framhåller kan man nästan säga att lagstiftarnas syn var att barnet på detta sätt fick ”det bästa av två världar”.³⁸

2.2.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att målsättningen med den allra första lagen om adoption i Sverige var att barn med bristande social och ekonomisk försörjning skulle adopteras av barnlösa familjer under goda förhållanden. Barn födda utom äktenskapet skulle på så sätt få växa upp i en stabil familjesituation och få en trygg uppväxt. Fosterbarn som redan hörde hemma i en familj kunde genom adoptionen få en tryggare tillvaro, vilket också skulle gynna föräldrarna och staten. Adoption sågs som något mycket positivt för det enskilda barnet.

2.3 Utvecklingen under 1900-talet

2.3.1 1944 års revidering av lagen

Under 1920-, 30 och 40-talen betraktades antalet adoptioner som alldeles för lågt.³⁹ Med anledning av det gjordes två viktiga förändringar av adoptionslagen år 1944. Då tilläts personer med biologiska barn att adoptera utan särskilda skäl och möjligheten att häva en adoption utvidgades.⁴⁰ Ett av de mest framförda argumenten bakom detta var att antalet adoptioner måste

---

³³ Kommittébetänkande 1917, s. 34, 67-70

³⁴ Ibid., s. 70

³⁵ Ibid., s. 72 f.

³⁶ Lindgren, s. 77

³⁷ Singer, s. 239 och s. 300 ff.

³⁸ Lindgren, s. 77

³⁹ Lindgren, s. 28

⁴⁰ SFS 1944:180

öka, då betydligt fler barn borde få del av de fördelar som adoption ansågs innebära.⁴¹

I den nya lagen stadgades att en adoption kunde hävas inom en femårsperiod om barnet visade sig lida av någon form av fysisk eller psykisk störning eller av en svår sjukdom.⁴² En förutsättning för hävning var dock att störningen eller sjukdomen härstammade från tiden före adoptionen och att den varit okänd för adoptivföräldrarna. Ändringen i lagen motiverades med att en adoption medförde stora risker för adoptivföräldrarna och hävanderätten skulle utgöra någon sorts garanti, som fritog dem från ansvar.⁴³ Hävanderätten legitimerades även utifrån ett samhällsperspektiv. Genom att adoptanter gavs denna möjlighet skulle riskerna med adoption inte längre behöva avskräcka folk från att adoptera.⁴⁴

Till skillnad från utgångspunkten vid arbetet med 1917 års lag, vilken var barns rätt till en trygg familj, var nu fokus förflyttat till adoptivföräldrars behov och rättigheter.⁴⁵ I och med att adoption inte längre enbart var en åtgärd för att finna nya hem åt behövande barn, utan nu även nya barn åt barnlösa familjer, var det inte längre självklart att alla barn borde adopteras.⁴⁶

Under 1930- och 40-talen hade flera reformer genomförts med syfte att gynna befolkningsutvecklingen i Sverige.⁴⁷ Andra världskriget innebar emellertid att en viss återhållsamhet tillämpades i den sociala reformpolitiken.⁴⁸ Med tanke på de erfarenheter som kriget medfört och den förändring som skett i samhället på grund av kriget formulerades nu tankar om familjen, samhället och barnen på helt nya sätt. Under 1950-talet tillsattes flera familjerättsliga utredningar och familjepolitik blev ett särskilt politiskt område.⁴⁹ Erfarenheterna av adoption hade visat sig vara positiva och det ansågs inte längre finnas några skäl att ställa sig avvaktande till adoption och dess verkningar.⁵⁰ Tidsperioden symboliserades av hög sysselsättning, ekonomisk tillväxt och en högre levnadsstandard än tidigare. Fattigdom var inte längre ett problem, vilket medförde helt nya förutsättningar för barnvården i Sverige. Fler och fler gifte sig och skaffade barn och kärnfamiljen var norm.⁵¹ Andra världskriget innebar också att synen på familjens betydelse och barns utveckling förändrades. Arvet ansågs inte längre ha samma betydelse för barns utveckling, istället var det

---

⁴¹ Prop. 1944:100 s. 8, 21 och 24

⁴² SFS 1944:180 21 och 22 §§

⁴³ Prop. 1944:100 s. 16 ff.

⁴⁴ Ibid., s. 21

⁴⁵ Lindgren, s. 80

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Lindgren, s. 115 med hänvisning till Åmark, Klas, Familj, försörjning och livslopp under 1900-talet, 2002, s. 254 f.

⁴⁸ Lindgren s. 115

⁴⁹ Lindgren hänvisar bl.a. till Barnavårdskommittén 1950 och Familjeutredningen 1954

⁵⁰ Singer, s. 242 och Prop. 1958 A:144, s. 109

⁵¹ Lindgren, s. 115 med hänvisning till Åmark, Klas, Familj, försörjning och livslopp under 1900-talet, 2002, s. 261 f.

miljön och familjens inflytande som ansågs som viktigt och avgörande för barnet.⁵² I de utredningar som gjordes låg fokus på barns och föräldrars inre känslor och egenskaper. Familjen och hemmet ansågs avgörande för barns anpassning till samhället och det var samhällets uppgift att stötta familjen i dess viktiga uppgift.⁵³

Mellan adoptionslagens införande år 1918 och år 1950 genomfördes uppskattningsvis ca 50 000 adoptioner inom Sverige.⁵⁴ Under 1950- och 60-talen sjönk emellertid antalet barn som lämnades för adoption och köerna av adoptionssökande blev därmed längre och längre.⁵⁵ De flesta adoptioner var under denna period spädbarnsadoptioner, vilket inte var fallet under 1920-talet. Då var adoption främst ett sätt att rättsligt sanktionera en redan etablerad relation till ett fosterbarn, nu var det snarare ett sätt att bilda familj.⁵⁶ Under denna period började det ställas högre krav på professionell och kvalificerad personal och adoptionsverksamheten begränsades till statliga barnavårdsmyndigheter eller godkända organisationer.⁵⁷

2.3.2 1955 års handbok för adoption

Den första rådgivande skriften om adoption gavs ut i Sverige år 1955 av Allmänna Barnhuset, Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen.⁵⁸ Skriften behandlade syftet med adoption, hur ärenden skulle utredas och bedömas, vilka som var lämpliga som adoptivfamiljer och vilka barn som kunde passa ihop med vilka föräldrar. Utgivningen och spridningen av den var ett försök att skapa gemensamma generella riktlinjer och utgångspunkter för adoptionsverksamheten, som fram till dess hade bedrivits på olika sätt runt om i landet.⁵⁹ I boken framställdes att barnets bästa i vissa fall var att långvariga fosterhemsplaceringar ersattes av adoption och att detta skulle ske genom att alla biologiska band klipptes av och ersattes med juridiskt tvingande familjeband.⁶⁰ Genom att hänvisa till forskning menade författarna att miljön var det mest avgörande för ett barns utveckling och att det måste finnas starka skäl till att på grund av ärftliga faktorer inte vilja ge ett barn chansen att bli adopterat.⁶¹ Ett exempel kunde vara om "sinneslöshet" eller annan svår ärftlig sjukdom var vanlig i släkten.

Det huvudsakliga syftet med adoption var nu alltså att hitta föräldrar till barn, inte barn till föräldrar, och att alla barn hade rätt till en familj.⁶² I

---

⁵² Lindgren, s. 116

⁵³ Ibid., s. 117

⁵⁴ SOU 1954:6 s. 165

⁵⁵ Lindgren, s. 30 med hänvisning till Adoption. En vägledning för myndigheter, tjänstemän och förtroendemän, vilka har att syssla med frågor angående adoption. Stockholm: Direktionen över Allmänna Barnhuset, 1955, s. 34 ff.

⁵⁶ Lindgren, s. 140

⁵⁷ Ibid., s. 118

⁵⁸ Adoption (1955)

⁵⁹ Lindgren, s. 119

⁶⁰ Lindgren, s. 121 med hänvisning till Adoption (1955), s. 16

⁶¹ Lindgren, s. 121 med hänvisning till Adoption (1955), s. 10

⁶² Lindgren, s. 122

boken framställdes de tre viktigaste aktörerna, barnet, den biologiska modern och adoptivföräldrarna.⁶³ Resonemangen utgick från modern och barnet men även adoptivföräldrarnas situation och önskemål beaktades. Uttrycket barnets bästa användes frekvent i boken och utgångspunkten var att barnets intresse skulle sättas i främsta rummet. Man ansåg sig nu ha bättre vetskap om vad som var bäst för barn, nämligen en emotionell och nära relation till familjen. Under utredningen av adoptivhem var de sökandes kvalifikationer nu det allra viktigaste.⁶⁴ Föräldrarna skulle uppfylla en rad kriterier som sammantaget gav en bild av den ”perfekte föräldern”, snarare än den tidigare ”normale” eller ”vanlige” föräldern.⁶⁵ I boken framställdes vidare vikten av att matcha barn med föräldrar. Det fanns en önskan om att erbjuda barnet en vanlig familj som inte skulle väcka några frågor eller blickar. Detta motiverades med utgångspunkt i barnet och att barnet skulle känna samhörighet med familjen. Författarna såg alltså likhet mellan barn och föräldrar som ett krav för samhörighet och ansåg att adoptionsförmedlarens uppgift var att försöka skapa en kopia av den biologiska familjen, men en bättre version, utan de problem som fanns där.⁶⁶ Den barnlösa familjen var fortfarande idealet, fanns biologiska barn skulle de vara äldre än adoptivbarnet. Det bästa för barnet ansågs vara en kärnfamilj, då en sådan skulle kunna garantera adoptivbarnet allt det behövde.⁶⁷

2.3.3 Stark adoption

I syfte att öka antalet adoptioner infördes år 1958 s.k. *stark adoption*.⁶⁸ Den starka adoptionen innebar att adoptivbarn arvsrättsligt jämställdes med adoptivföräldrarnas biologiska barn och att alla juridiska band till den biologiska familjen klipptes av i och med att barnet adopterades. Även möjligheterna att häva adoptionen inskränktes, samtidigt som adoptivföräldrarnas skyldigheter gentemot ett före detta adoptivbarn utökades.⁶⁹ Fokus låg nu inte längre i lika stor utsträckning på antalet adoptioner utan snarare debatterades adoptionsförhållandets karaktär. Att alla juridiska band till den biologiska familjen klipptes av sågs som en förutsättning för en lyckosam adoption.⁷⁰ Detta innebar även att barnet förlorade sin position som medlem av den biologiska familjen. Det obrytbara och självklara band som barnet ansågs ha till sin biologiska familj år 1917 fanns nu inte längre. Nu sågs den biologiska familjen tvärtom som ett hot mot adoptivföräldrarnas och barnets relation och trygghet.⁷¹ Barnet skulle inte längre tillhöra två familjer utan endast en och adoptivfamiljen övergick från att ha varit en kompletterande familj till att bli en ersättande

---

⁶³ Lindgren, s. 122 med hänvisning till Adoption (1955), s. 12 f.

⁶⁴ Lindgren, s. 125 med hänvisning till Adoption (1955), s. 36 ff.

⁶⁵ Lindgren, s. 126

⁶⁶ Lindgren, s. 129 med hänvisning till Adoption (1955), s. 38 ff.

⁶⁷ Lindgren, s. 132

⁶⁸ SFS 1958:637, 1958:640 och Lindgren s. 27

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Prop. 1958:144, s. 212 f.

⁷¹ Lindgren, s. 84

familj.⁷² Trots detta ansågs barnet ha en rätt till sitt ursprung och adoptivföräldrarnas skyldighet att berätta om adoptionen skärptes i och med att lagen reviderades.⁷³

Lagändringarna 1944 och 1958 fick dock inte önskade effekter. Under 1960- och 70-talen förändrades situationen ytterligare i Sverige. Det fanns inte längre mängder av barn som behövde föräldrar, snarare mängder av föräldrar som ville ha barn.⁷⁴ Att färre barn lämnades för adoption kan förklaras av två olika anledningar, som på sätt och vis är sammankopplade. Dels ökade under denna tidsperiod kvinnors möjligheter att undvika oplanerade graviditeter genom preventivmedel och abort. Dels ökade kvinnors möjligheter att föda och själva kunna ta hand om ett barn även om de var ensamstående.⁷⁵ Det blev mer socialt accepterat att vara ensamstående mamma och genom bland annat tillgången till barnomsorg fick ensamstående mammor större möjlighet att klara sin och barnets försörjning.

2.3.4 Stora förändringar på 70-talet

Under 1960-talets slut och 1970-talets början etablerades en ny förståelse och syn på barns utveckling, behov och plats i samhället. Utgångspunkten var att barnet var socialt och hade behov av en social miljö och relationer med andra människor.⁷⁶ Detta tankesätt skilde sig från det tidigare, där kärnfamiljen och hemmets betydelse var det viktigaste. En mycket omarbetad upplaga av Allmänna Barnhusets vägledande bok "Adoption" kom ut år 1969. I denna avvisades idéer om matchning och adoptionsförmedlarens uppdrag blev inte längre att hitta föräldrar som kunde matcha ett visst barn utan att generellt bedöma föräldrars möjligheter att ta hand om ett barn.⁷⁷ År 1970 avskaffades möjligheten att häva en adoption helt.⁷⁸ Införandet av hävningsrätten motiverades år 1917 med hänvisning till barnet, och likaså gjordes nu vid avskaffandet av den. En adoption skulle helt och hållet ersätta den biologiska relationen, vilket hävningsrätten stred emot.⁷⁹ På flera ställen framfördes även argumentet att allt som rörde adoption skulle vara för barnets bästa och att hävningsrätten borde avskaffas, då den ansågs utgå från föräldrarnas behov och inte barnets.⁸⁰

Under denna period genomgick den svenska adoptionsverksamheten stora förändringar. Problemet var som sagt inte längre att för få barn adopterades

---

⁷² Lindgren, s. 89

⁷³ Prop. 1958:144, s. 210 f.

⁷⁴ Lindgren, s. 29

⁷⁵ Ibid., s. 31

⁷⁶ Ibid., s. 163

⁷⁷ Adoption. En vägledning för myndigheter, tjänstemän och förtroendemän, vilka har att syssla med frågor angående adoption, Stockholm: Direktionen över Allmänna Barnhuset, 1969, s. 28 ff.

⁷⁸ SFS 1970:840

⁷⁹ Prop. 1970:186, s. 26 f. och 46 f.

⁸⁰ Prop. 1970:186, s. 24 f. och 46

utan att för få av dem som ville adoptera gavs möjlighet att göra det. Med anledning av detta underlättades genom lagstiftning internationell adoption, ett institut som sedan dess bara har växt och växt.⁸¹

2.3.5 Vad har hänt sedan 1970-talet?

Sedan 1970-talet har endast några få barn adopterats inom Sverige per år. Istället är internationell adoption ett etablerat institut och det ”lättaste” sättet för barnlösa par att bilda familj. Vad gäller utsatta och behövande barn i Sverige vidtas idag andra åtgärder än adoption, exempelvis familjehemsplaceringar och så småningom, i vissa fall, vårdnadsöverflyttningar. De nationella adoptionerna i Sverige utgörs idag främst av styvbarnsadoptioner och adoptioner av familjehemsplacerade barn. Tanken om barnets bästa har fortsatt vara grundläggande under hela denna period. Barns rätt till sitt ursprung är en del i detta. I syfte att utreda huruvida den rådande lagstiftningen och det rådande förhållandesättet är det bästa för de behövande barnen eller om det borde finnas andra alternativ har flera utredningar tillsatts under de senaste åren.⁸²

2.3.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att allt eftersom förhållandena i Sverige förändrades, förändrades även synen på adoption och vad som är bäst för barn. Adoption var under 1930-, 40- och 50-talet inte längre i första hand ett sätt att legitimera ett redan etablerat förhållande mellan fosterbarn och fosterföräldrar, utan snarare ett sätt att bilda familj. Syftet var inte längre främst att hitta hem till behövande barn, utan mer ett sätt att erbjuda både barn och föräldrar bättre förutsättningar. Adoption sågs därför inte längre som en sista utväg utan som ett sätt att skapa välfungerade familjer som skulle uppfostra lyckliga barn. Betydelsen av barnets bästa hade också förändrats, från att ha varit att ha goda föräldrar var det nu att växa upp i en kärnfamilj där barn och föräldrar passade ihop och kände samhörighet.

I och med 1944 års revision av lagen togs långtgående hänsyn gentemot adoptivföräldrarna. Under 1950-talen förändrades fokus till att ligga på barnet och dess rätt till en trygg familj. Familjen sågs som den fasta punkten i en föränderlig värld och livet i en kärnfamilj ansågs ge de bästa förutsättningarna för ett barns utveckling. Adoptivfamiljen förstärktes genom att stark adoption infördes men sågs i vissa delar fortfarande som en kompletterande familj till den biologiska familjen. Detta förändrades inte förrän efter 1958 års revision av lagen, då adoptivfamiljen ansågs kunna utgöra ett alternativ till den biologiska familjen. Adoption har alltså hela tiden diskuterats och reglerats med utgångspunkt i vad som under olika perioder uppfattats som problem och med föreställningar om vad en familj är och vad som är bäst för barn. Dock upphörde i princip nationell adoption under 1970-talet och internationell adoption blev i princip det enda

---

⁸¹ SFS 1971:796

⁸² Några av dessa kommer jag att gå igenom i nästa kapitel.

alternativet för personer som vill adoptera barn. Reglerna om adoption kvarstår oförändrade än idag men förhållningssättet är nu helt annorlunda. Nationell adoption används numera ytterst sällan och då i syfte att rädda barn, inte att skapa nya perfekta familjer. Dock är området ett väldebatterat sådant och förändringar kan vara på väg.

3 Gällande rätt

3.1 Nationell adoption

3.1.1 Barns rättigheter

Barns rättigheter finns lagstadgade i både svensk och internationell rätt. I föräldrabalkens (1949:381) sjätte kapitel fastslås att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran (1 §). I barnets rätt till trygghet ligger bland annat att få leva i ett stabilt förhållande och att ha någon att lita på.⁸³ Till en god vård och fostran hör bland annat att barnet får känna samhörighet med sin familj. I sjätte kapitlet stadgas även att barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge (2a §).

Barns rättigheter stadgas även i Barnkonventionen som är ett av vår tids främsta instrument för att tillförsäkra barns rättigheter. I konventionens tredje artikel stadgas att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, i artikel 15 stadgas barnets rätt till privat- och familjeliv och i artikel 20 barnets rätt till alternativ omvårdnad i de fall då barnet inte kan stanna kvar i sin hemmiljö. Denna konvention har ratificerats av Sverige, vilket innebär att svensk lagstiftning måste harmoniera med konventionens artiklar och principer.⁸⁴

I Barnkonventionen uppställs strängare krav vid just adoption än vid många andra åtgärder som rör barn. Barnets bästa skall **främst** betraktas, vilket innebär att inga andra intressen får väga tyngre eller jämsställas med barnets vid adoptionen.⁸⁵ Familjens betydelse för ett barns utveckling och välfärd framhålls i konventionen och konventionsstaterna skall så långt som möjligt säkerställa att barn får vetskap om sina biologiska föräldrar (art 7 och 9).

Även i Europakonventionen finns en rättighetskatalog, bland annat stadgas rätten till familjeliv i artikel 8. Artikelns skyddsområde är första och främst ”familjen”, med andra ord barnet och dess biologiska familjs rätt att få vara en familj. Konventionen är bindande rätt i Sverige.⁸⁶

3.1.2 Svenska regler för adoption

Den grundläggande regleringen om nationella adoptioner finns i föräldrabalkens fjärde kapitel. För att en domstol skall kunna besluta om adoption krävs att vissa förutsättningar är uppfyllda. Först och främst måste

---

⁸³ Ur lagkommentaren till FB 6:1, författare Gösta Walin och Staffan Vängby.

⁸⁴ Mattsson, Rätten till familj, s. 49

⁸⁵ Adoption – handbok för socialtjänsten, 2008, s. 136 med hänvisning till UNICEF Sverige, Handbok om Barnkonventionen, 2008

⁸⁶ Regeringsformen 2 kap 23 §

adoptionen vara till fördel för barnet (FB 4 kap. 6 §). Barnets bästa har varit ledstjärna för adoptionsärenden sedan den första lagen om adoption infördes i Sverige.⁸⁷ Betydelsen av begreppet barnets bästa vid adoptioner har dock skiftat under årens lopp. Vad som har stått fast vid bedömningen av adoptioners lämplighet är adoptanternas förmåga att fungera som föräldrar och hur de förväntas ta hand om barnet.⁸⁸ I takt med att synen på barn och barnuppfostran har förändrats har även uppfattningen om vad som är bäst för barnet samt vilka krav som ställs på adoptanterna förändrats. Andra omständigheter än adoptanternas förmåga att ta hand om barnet har fått betydelse. Kvar står dock att sökanden måste ha uppfostrat eller ha en vilja att uppfostra barnet eller så måste det finnas en särskild anledning till adoptionen (FB 4 kap. 6 §). I de flesta fall är denna anledning att det mellan barnet och adoptanten föreligger eller avses uppkomma en relation liknande den mellan barnet och dess biologiska föräldrar.⁸⁹

Huvudregeln i svensk rätt är att den som vill adoptera ett barn måste ha fyllt 25 år (FB 4 kap. 1 §). Om det finns synnerliga skäl kan dock en sökande som har fyllt 18 år få adoptera.⁹⁰ Makar kan endast adoptera gemensamt, förutom i fall då den ena maken vistas på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning, då kan den andre maken få adoptera ensam (FB 4 kap. 3 §). Vidare får inte sambor eller andra än makar gemensamt adoptera ett barn (FB 4 kap. 4 §).⁹¹

För att få adoptera ett barn över 12 år fordras normalt samtycke från barnet själv (FB 4 kap. 5 §). Även om inte samtycke krävs ska barnets åsikter alltid beaktas om dess ålder och mognad motiverar det. Samtycke krävs också av den förälder som har vårdnaden om barnet (FB 4 kap. 5a §). Det enda undantaget från denna regel är om föräldern befinner sig på okänd ort eller lider av en allvarlig psykisk störning. Även en förälder som inte är vårdnadshavare ska höras i adoptionsärendet om det kan ske (FB 4 kap. 10 § 3 st.).

Betydelsen av samtycke från barnets vårdnadshavare har diskuterats och debatterats sedan adoptionslagens införande 1917. Diskussionen speglar den syn som funnits på balansen mellan den biologiska föräldrarnas rätt till barnet och barnets egen rätt till något som kan vara bättre, vilket jag kommer att återknyta till i de avslutande kapitlen av denna uppsats. När en förälders rätt diskuteras vid en adoption är det i regel frågan om vilken hänsyn som ska tas till att en förälder motsätter sig adoptionen som är föremål för diskussion.⁹² En annan fråga, som sällan tas upp, är om hänsyn skall tas till en förälders önskan att barnet skall lämnas för adoption.⁹³ Någon rätt att avstå från eller överföra det rättsliga föräldraskapet finns inte enligt svensk

---

⁸⁷ Se t.ex. stycke 2.2

⁸⁸ Singer, s. 293

⁸⁹ Singer, s. 290

⁹⁰ Ett sådant skäl kan vara att den ena av två makar är över 25 år och den andre är yngre.

⁹¹ Ett förslag om att sambor ska ges möjlighet att prövas som adoptivföräldrar lämnades till regeringen i juli 2009 genom SOU 2009:61 *Modernare adoptionsregler*.

⁹² Se mer om detta under stycke 3.1.5

⁹³ Singer, s. 277

lag. För det fall att en förälder av någon anledning vill avsäga sig sitt föräldraskap träder samhället in och ser till att barnet får omvårdnad. Adoption används då ytterst sällan, barnets behov anses kunna tillgodoses på annat sätt, exempelvis genom en familjehemsplacering.⁹⁴

3.1.3 Adoptionsförfarandet

3.1.3.1 Spädbarnsadoptioner

Det finns ingen kö för nationell adoption i Sverige. När föräldrar lämnar ett spädbarn för adoption blir det socialtjänstens uppgift att finna nya lämpliga föräldrar till barnet. Det finns många kriterier utifrån vilka socialtjänsten söker presumtiva adoptivföräldrar, bland annat att de är aktivt barnsökande, utredda och har medgivande för internationell adoption, att de uppfyller så många som möjligt av föräldrarnas önskemål, att de samtycker till öppen adoption, att de har en förmåga att ta till sig barnet och knyta an till det trots det osäkra rättsläget samt att de, trots den geografiska närheten, kan ta till sig barnets biologiska ursprung och göra det till en del av sin vardag.⁹⁵ De presumtiva adoptivföräldrarna måste utredas på nytt (även om de redan är godkända för internationell adoption), för det enskilda fallet, och kan sedan ansöka om adoption hos tingsrätten.

När ett spädbarn lämnats för adoption måste socialtjänsten genomföra en utredning av barnets och moderns förhållanden (SoL 11 kap. 1 och 2 §§). I vissa fall har modern tagit kontakt med socialtjänsten redan innan barnet är fött. Inledningsvis blir det ofta aktuellt att göra en familjehemsplacering i den blivande adoptivfamiljen innan adoptionen kan genomföras.⁹⁶ Om barnet skall placeras hos de tilltänkta adoptivföräldrarna innan adoptionsbeslutet vunnit laga kraft krävs socialnämndens medgivande eller beslut om vård (SoL 6 kap. 6 §). För de barn som avses i det aktuella lagrummet skall socialnämnden medverka till att de får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden, verka för att de får lämplig utbildning och lämna vårdnadshavarna och de som vårdar sådana barn råd, stöd och annan hjälp som de behöver (SoL kap. 7 §). Efter att ett beslut om adoption har fattats skall socialnämnden tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas (SoL 5 kap. 1 §).

Ett nationellt adoptionsärende i Sverige innehåller två parallella processer, dels den som rör olika aspekter av det biologiska föräldraskapet, dels den som syftar till att hitta en adoptivfamilj åt barnet.⁹⁷ De sociala myndigheternas uppgift är att informera och samtala med mamman, göra en faderskapsutredning om föräldrarna inte är gifta, informera och samtala med pappan, söka presumtiva adoptivföräldrar, utreda de tänkbara adoptivföräldrarna, besluta om placering, yttra sig till domstolen och sist men inte minst stötta och hjälpa både den biologiska familjen och

---

⁹⁴ Singer, s. 277. Mer om detta snart.

⁹⁵ Nyberg, Elsa, Svensk adoption av spädbarn, en artikel ur Adoptionscentrums tidning.

⁹⁶ Adoption – handbok för socialtjänsten, s. 140

⁹⁷ Ibid.

adoptivfamiljen.⁹⁸ I de allmänna riktlinjer som finns betonas vikten av att utredaren utgår från ett barnperspektiv och beaktar vad som är barnets bästa.⁹⁹ Utredaren måste vara vaksam på risken för att fokus hamnar på de biologiska föräldrarna eller de tilltänkta adoptivföräldrarna och att deras perspektiv blandas samman med barnets.¹⁰⁰

I syfte att ge modern skälig betänketid får hon inte lämna sitt slutgiltiga samtycke till adoptionen förrän tidigast sex veckor efter nedkomsten.¹⁰¹ Hon har även möjlighet att återkalla sitt samtycke till adoptionen när som helst fram till dess att tingsrättens beslut om adoption vunnit laga kraft.

3.1.3.2 Adoption av familjehemsplacerade barn

När det gäller barn som under en tid varit familjehemsplacerade och önskas adopteras av familjehemsföräldrarna är det familjehemsföräldrarna som ska ansöka om adoption hos tingsrätten. Tingsrätten översänder sedan ärendet till såväl sökandens som vårdnadshavarens hemkommun för yttrande (FB 4 kap. 10 §). Är barnet under 18 år skall rätten även inhämta ett yttrande från socialnämnden.

Barnets egen vilja skall beaktas med hänsyn till hans eller hennes ålder och mognad. Har barnet fyllt 12 år får en adoption inte genomföras mot barnets vilja (FB 4 kap. 5 §). Barnet behöver inte uppge några skäl utan har alltså vetorätt.¹⁰² Även yngre barns vilja skall försöka klarläggas. Socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd ska, om det inte är olämpligt, försöka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten (FB 4 kap. 10 § 2 st.). Denna bestämmelse är utformad i enlighet med artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter som stadgar att barnet har rätt att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne själv.

3.1.3.3 Rättsverkningarna av en adoption

Rättsverkningarna av en adoption innebär att adoptivbarnet anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar (FB 4 kap. 8 §). Detta gäller dock inte om annat är särskilt föreskrivet eller följer av rättsförhållandets natur.

Ett beslut om adoption är definitivt och kan inte återkallas eller ändras, omprövas eller förändras annat än genom ett nytt adoptionsbeslut.¹⁰³ Innehållet i ett adoptionsbeslut består således av ett nytt föräldraskap och en ny familj för resten av livet.

---

⁹⁸ Adoption – handbok för socialtjänsten, s. 140

⁹⁹ Ibid. och SOL 1:2

¹⁰⁰ Adoption – handbok för socialtjänsten, s. 141

¹⁰¹ Denna regel finns inte längre lagstadgad men den fanns tidigare i föräldrabalken.

Minimitiden om sex veckor har bland annat uttalats i prop. 1980/81:112, s. 150.

¹⁰² Mattsson, Rätten till familj, s. 125

¹⁰³ Mattsson, Rätten till familj, s. 126

Sammanfattningsvis kan konstateras att förutsättningarna för adoption är många. Adoptanten måste uppfylla de krav som ställs och de allmänna förutsättningarna för adoption måste vara uppfyllda. Vidare måste det finnas en särskild anledning till adoption. Barnets vilja måste ha beaktats. Domstolen måste vid en sammantagen bedömning i det enskilda fallet finna att adoptionen är till fördel för barnet. För att en adoption skall kunna genomföras måste den alltså vara till barnets bästa i ett långsiktigt perspektiv. När adoptionen väl har genomförts är den oåterkallelig och barnet har fått en ny familj för livet.

3.1.4 Öppenhet kring adoptioner

Den typ av svaga adoptioner som fanns innan 1958 medförde bland annat att barnet fortsatte ha kontakt med sin biologiska familj efter adoptionen. Den starka adoption som gäller idag innebär att alla band bryts med den biologiska familjen, men en öppenhet kring adoptionen förordas ändå. Vid spädbarnsadoptioner i Sverige idag skall de sociala myndigheterna regelmässigt noggrant informera de biologiska föräldrarna om adoptionsproceduren och uppmuntra föräldrarna att vara delaktiga i besluten.¹⁰⁴ Bland annat skall de tillfrågas om hur de ställer sig till att de tilltänkta adoptivföräldrarna får uppgift om deras namn och annat som kan vara av intresse. De biologiska föräldrarna uppmuntras också att skriva ett brev till barnet, i vilket de uttrycker sina tankar bakom beslutet att välja adoption. Brevet, och även ibland fotografier på föräldrarna, läggs sedan normalt i socialtjänstens akt, vilken barnet när det blir äldre lätt kan få tillgång till. Att en sådan "livsbok" lämnas till barnet är vanligare vid adoption av familjehemsplacerade barn än vid adoption av spädbarn.¹⁰⁵ Även de tilltänkta adoptivföräldrarna skall ges noggrann information, bland annat om att de måste vara beredda på att barnets biologiska föräldrar en dag kan vilja söka upp barnet samt att det är bäst för barnet att de tidigt berättar för barnet att det är adopterat. Över lag skall de sociala myndigheterna eftersträva att det skall råda öppenhet vid handläggningen av nationella adoptionsärenden.¹⁰⁶

Trots att den allmänna uppfattningen är att öppenhet är mycket viktig för de adopterade barnens positiva utveckling finns det varken i föräldrabalken eller i någon annan lag någon regel som ålägger adoptivföräldrarna eller någon annan att informera barnet om adoptionen och om dess ursprung.¹⁰⁷ Möjligheten att adoptivföräldrar, barnet och de biologiska föräldrarna har kontakt i de fall de så vill har alltid funnits. De senaste åren har dock diskuterats om det i lagen bör införas en klar bestämmelse som ålägger adoptivföräldrarna en informationsplikt gentemot barnet.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Ds 2001:53, Föräldrars samtycke till adoption, mm. s. 64 med hänvisning till Nytt från Socialstyrelsen nr 17 extra om konferens om adoption av svenska spädbarn, 14 maj 2001

¹⁰⁵ Adoption – handbok för socialtjänsten, s. 151

¹⁰⁶ Ds 2001:53, s. 64

¹⁰⁷ Ibid., s. 78

¹⁰⁸ Se bl.a. Ds 2001:53, s 90

3.1.5 Adoption mot vårdnadshavarens vilja i Sverige och i övriga nordiska länder

Adoption mot vårdnadshavarnas vilja, i vissa fall kallad ”tvångsadoption”, är inte möjlig i Sverige. Dock finns det en möjlighet att genomföra en adoption utan föräldrarnas samtycke om det tidigare skett en s.k. vårdnadsöverflyttning av barnet (till någon som sedan godkänner adoptionen). Att genomföra adoptioner som är emot vårdnadshavarnas vilja genom att först frånta föräldern vårdnaden har dock inte använts annat än i undantagsfall och uppfattas i det allmänna rättsmedvetandet inte som en möjlig väg, även om lagen inte lägger hinder i vägen för det.¹⁰⁹

I övriga nordiska länder finns adoption mot vårdnadshavarnas vilja som alternativ, under förutsättning att adoptionen bedöms vara till barnets bästa. Det rättsliga vårdnadsansvaret verkar då inte tillmätas samma betydelse som i svensk rätt. Huruvida barnet bott eller inte bott hos föräldern kan istället ges större betydelse än det rättsliga vårdnadsansvaret.¹¹⁰

I Danmark krävs som regel föräldrarnas samtycke för adoption, men en adoption kan beviljas även om samtycke saknas, om hänsynen till barnets behov kräver det.¹¹¹ En förutsättning är då att det inte förekommit någon kontakt mellan de biologiska föräldrarna och barnet under en längre tid och att barnet har bott hos de adoptionssökande under en lång period.¹¹² Det finns även en möjlighet för de sociala myndigheterna att ge tillstånd till att ett barn som är föremål för hjälpinsatser senare adopteras trots att föräldrasamtycke inte kan erhållas, detta kallas frigivelse till adoption och avser att förhindra att barn blir kvar på institutioner för länge.¹¹³

I Finland krävs för adoption samtycke från barnets båda rättsliga föräldrar, oavsett om de har del i vårdnadsansvaret eller inte. Adoption kan dock beviljas även om den ena föräldern eller båda föräldrarna motsätter sig det. Detta kan ske under förutsättning att adoptionen på ett avgörande sätt bedöms vara till barnets bästa och att det med beaktande av förhållandet mellan barnet och föräldern inte bedöms föreligga tillräckliga skäl till föräldrarnas vägrade samtycke.¹¹⁴

I Norge kan adoption ske mot båda föräldrarnas vilja om föräldrarna först fråntagits föräldraansvaret för barnet.¹¹⁵ Då kan s.k. *fylkesnemnda* samtycka till adoptionen i föräldrarnas ställe, om det är sannolikt att föräldrarna inte kommer att kunna ge barnet ”försvarlig” omsorg eller om barnet fått sådan anknytning till andra människor och miljöer att det vid en sammantagen

---

¹⁰⁹ Singer, s. 280 och SOU 2009:68, s. 503 med hänvisning till SOU 2000:77

¹¹⁰ Singer, s. 280

¹¹¹ Adoptionsloven, 9 § 2 st.

¹¹² Singer, s. 281 med hänvisning till Lund-Andersen, I., m.fl. Familjeret, 1996, s. 45

¹¹³ Singer, s. 281 och Adoptionsloven 10 §

¹¹⁴ Adoptionslagen 9 §

¹¹⁵ Loven om barneverntjenster 4-20 §§

bedömning kan innebära problem för barnet att flyttas därifrån.¹¹⁶ Det krävs vidare att adoptionen är till barnets bästa och att adoptanterna har varit fosterföräldrar till barnet och visat sig lämpade att ta hand om barnet som sitt eget. Den norska lagen har vissa likheter med de svenska reglerna om vårdnadsöverflyttning i FB 6:8. Enligt norsk rätt finns dock en uttalad möjlighet till ”tvångsadoption” i de fall det inte framstår som sannolikt att barnet kan återföras till föräldrarna.¹¹⁷

3.1.6 Nationella adoptioner i Sverige idag

År 1995 publicerade Åkerman och Lindblad en artikel om den kartläggning som de gjort av samtliga 19 nationellt adopterade spädbarn som registrerades hos Socialstyrelsen under 1992.¹¹⁸ I kartläggningen sammanställdes statistik över nationella spädbarnsadoptioner och då främst information om de 19 adoptioner som gjorts under år 1992. I artikeln tas bland annat upp skälen bakom adoptionerna. Den främsta orsaken var personlig omognad eller bristande resurser att ta hand om barnet. Några av mammorna var unga, några uppgav att familjen inte kunde ta hand om fler barn, ett fåtal av barnen hade kommit till genom övergrepp, osv. Andra potentiella orsaker som framhålls i artikeln är en utvecklingsstörning, allvarlig psykisk störning eller djup depression hos mamman.¹¹⁹ Det kan även vara kvinnor som är så starkt negativa till graviditeten att de har förnekat den och upptäckt den för sent för att kunna göra abort. En del mammor har en så svår livssituation att de inte anser att de har någon möjlighet att ta hand om ett barn. En misstanke om handikapp eller sjukdom hos fostret uppgavs inte som motiv till adoptionen i något av fallen.

Lindblad och Westin publicerade år 2001 en uppföljande artikel. Denna byggde på en studie där 10 av de 19 adoptivfamiljerna från 1992 nu deltog och svarade på vad de tyckte om hur själva adoptionsförfarandet hade gått till. Syftet med studien var att belysa nationella spädbarnsadoptioner i Sverige ur adoptivföräldrarnas perspektiv.¹²⁰ Av resultatet framgick att alla adoptivfamiljer hade varit anmälda för internationell adoption och att ingen av dem hade fått någon information under adoptionsutredningen om att nationell adoption kunde bli aktuellt. Några av dem hade tagit upp frågan men fått nekande svar. Alla barnen hade placerats hos adoptivföräldrarna innan adoptionen var formellt klar, vilket även om det innebar en viss otrygghet ändå var att föredra enligt de intervjuade.¹²¹ När det gällde information till adoptivföräldrarna om barnets biologiska föräldrar hade policyn varit väldigt olika från fall till fall. Några hade fått uppgifter om den biologiska modern, andra inte. De flesta fick ingen information alls om den biologiska fadern. Detta förhållningssätt är helt olik det vid internationella adoptioner, där adoptivföräldrarna förväntas ta reda på så mycket som

---

¹¹⁶ Singer, s. 281

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ SMT, 1995, s. 213

¹¹⁹ SMT, 1995, s. 214

¹²⁰ Socialmedicinsk tidskrift, Westin, Lindblad, nr 1, 2001, s. 71

¹²¹ SMT, 2001, s. 73 f.

möjligt om barnets biologiska föräldrar. Alla föräldrar hade berättat eller hade för avsikt att berätta för barnet om adoptionen.¹²²

År 2008 lämnades 24 spädbarn för adoption i Sverige, enligt uppgifter från Socialstyrelsen.¹²³ Under åren 2000-2008 lämnades mellan 13 och 24 spädbarn för adoption årligen.

Adoption av tidigare familjehemsplacerade barn är relativt ovanligt i dagens Sverige.¹²⁴ År 2008 adopterades endast 18 familjehemsplacerade barn av sina familjehemsföräldrar, enligt uppgifter från Socialstyrelsen. Alla barn var frivilligt placerade med stöd av SoL och 13 av barnen var i åldern 0-3 år.¹²⁵ Under åren 1995-2008 adopterades mellan 12 och 26 familjehemsplacerade barn årligen, enligt en sammanställning av Barnskyddsutredningen baserad på statistik från Statistiska centralbyrån och Socialstyrelsen.¹²⁶

Det låga antalet adoptioner kan bero på att nationella adoptioner är en fråga som socialtjänsten inte vanligtvis tar upp eftersom det kan ses som en etiskt känslig fråga och det inte finns några tydliga riktlinjer på området.¹²⁷ Dock kvarstår faktum att den lagenliga möjligheten att adoptera ett barn i Sverige finns. Detta har under senare år kommit att diskuteras och uppmärksammas i flera utredningsarbeten och forskningsrapporter¹²⁸, några av vilka jag här nedan kort skall redogöra för.

3.1.7 Forskning och utredningsarbeten om nationell adoption

3.1.7.1 Dansk utredning om nationell adoption

I Danmark har gjorts en stor systematisk genomgång av nationell och internationell forskning i syfte att belysa effekterna av adoption som insats för barn vars föräldrar av någon anledning inte kan ta hand om dem.¹²⁹ Jämförelser och studier har gjorts av adoptivbarn i förhållande till barn som är kvar i familjehem eller som återvänder hem. Resultatet visar att adoptivfamiljer verkar kunna skapa goda förutsättningar för en trygg och stabil uppväxt och att barn som adopterats ofta utvecklas väl fysiskt, kognitivt och emotionellt och uppvisar goda resultat i skolan och agerar harmoniskt under uppväxten.¹³⁰ Enligt studiens resultat uppvisade de

---

¹²² SMT, 2001, s. 76

¹²³ Det saknas statistik på hur många av dessa adoptioner som fullföljdes.

¹²⁴ SOU 2009:68, s. 502

¹²⁵ Mattsson, Rätten till familj, s. 123 med hänvisning till Socialstyrelsen (2009) och SOU 2009:68, s. 502

¹²⁶ Mattsson, Rätten till familj, s. 123 och SOU 2009:68, s. 510

¹²⁷ SOU 2009:68, s. 510

¹²⁸ Mattsson, Rätten till familj, s. 123 med hänvisning till SOU 1998:31, SOU 2009:61 och 2000:77 samt Nygaard Christoffersen, m.fl. Se även nästa stycke

¹²⁹ Adoption som insats, Nygaard Christoffersen, m.fl. SFI, 2007, s. 7

¹³⁰ Adoption som insats, s. 155 f.

adopterade barnen ett betydligt bättre resultat än de som kvarstannat i familjehemmet eller som återvänt till sitt ursprungliga hem.¹³¹ Särskilt fördelaktiga resultat uppvisade adoptioner av yngre barn. Adoption av äldre barn leder i högre grad till sammanbrott visar studien.¹³²

I utredningen analyseras även forskning rörande öppna adoptioner. Det framgår att sådana adoptioner, där barnen kan behålla kontakten med sin biologiska familj, verkar bidra till en positiv utveckling för barnet. Studierna visar att ju större öppenheten är kring adoptionen, desto bättre mår barnen.¹³³ Barn i öppna adoptioner uppvisar en bättre relation och samhörighet med sina adoptivföräldrar. Dock visar undersökningens resultat att små barn har svårare att knyta an till sina adoptivföräldrar om de har en direkt och personlig kontakt med sina biologiska föräldrar.¹³⁴ Äldre barn, däremot, uppvisar i öppna adoptioner lägre grad av svårigheter och problem och öppna adoptioner verkar reducera sammanbrott bland dessa barn.

Vidare visar studien att öppna adoptioner även anses som det bästa bland biologiska föräldrar, då de fortfarande har viss kontroll över adoptionen genom att de får information om hur det går för barnet, osv.¹³⁵ Adoptivföräldrarna är den grupp som enligt studien borde ha svårast med ”öppenheten”, men resultatet visar att nästan alla som deltog i studien var nöjda med det faktum att adoptionen skett öppet. De adoptanter som föredrog öppenhet visade enligt studien mer empati och förståelse för såväl barnet som dess biologiska föräldrars situation och även om de till en början upplevde ångest över adoptionsförfarandet så reducerades denna betydligt vid större kontakt med de biologiska föräldrarna.¹³⁶

3.1.7.2 Sammanställning av litteratur om nationell adoption i samband med SOU 2009:68

Vidare finns forskning som visar på vissa problem med nationella adoptioner. Vid arbetet med barnskyddsutredningen fick Gunvor Andersson i uppdrag att sammanställa en översikt av litteratur om adoptioner i länder där adoption används som barnavårdsinsats (dvs. nationella adoptioner). Översikten bygger på ett antal vetenskapliga artiklar, främst från USA och Storbritannien. Det har bland annat gjorts jämförelser mellan adoptivbarn, barn i familjehem och barn som återvänder hem efter en placering. Inledningsvis förklaras att den sammanställning av forskning som gjorts visar att adoptivbarn klarar sig bättre än familjehemsbarn och att adoption ger bättre förutsättningar för varaktighet och stabilitet än

---

¹³¹ Adoption som insats, s. 155 f.

¹³² Ibid., s. 157. Sammanbrott innebär att adoptionen upphör och barnet återvänder till barnavårdssystemet.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Adoption som insats, s. 157

¹³⁵ Ibid., s. 158

¹³⁶ Ibid.

familjehemsvård.¹³⁷ Dock betonas att resultaten av adoptioner beror på många olika faktorer, såsom barnets ålder vid adoptionen.

Studien visar på en förhållandevis hög sammanbrottsfrekvens i nationella adoptioner, särskilt när det gäller äldre barn och barn med problem.¹³⁸ Vidare konstateras att adoption av familjehemsplacerade barn i sig kan vara bra men att problemet ligger i när barn inte får någon förankring i sitt familjehem och måste adopteras av någon annan. Det poängteras att forskningen inte ger några belägg för att en legal ändring av status från familjehem till adoptivhem i sig ändrar familjeförankringen. Snarare menar författaren att familjeförankring leder till adoption.¹³⁹

I sammanställningen hänvisas till den brittiska forskaren June Thorburn. Hon har bland annat studerat förhållandena i USA och Kanada och har av sina jämförelser dragit slutsatsen att USA och Kanada är de länder som flyttar störst andel fosterbarn till adoptivhem när återförening inte bedöms möjlig efter tolv månaders intensivt familjearbete.¹⁴⁰ Syftet med adoption i de länderna är att tillförsäkra barnen varaktighet på ett bättre sätt än genom placering i fosterhem. Även i Storbritannien är begreppet varaktighet viktigt i den sociala barnvården och även där är adoption att föredra när återförening inte bedöms möjlig.

Precis som i den danska utredningen blir slutsatsen av Gunvor Anderssons studie att nationella adoptioner fungerar bäst om barnen är små och att öppna adoptioner är att föredra, men hennes slutsatser är inte lika positiva till nationell adoption som slutsatserna i den danska utredningen.

3.1.7.3 SOU 2009:68 - Barnskyddsutredningen

År 2007 tillsattes en barnskyddsutredning som fick i uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna till stöd och skydd för barn och unga i SoL och LVU. Utredningen berörde bl.a. den sociala barn- och ungdomsvårdens övergripande mål och ansvar, villkoren för familjehemmen samt frågan om kompetens för arbetet inom barn- och ungdomsvården.¹⁴¹ Resultatet blev att kompetens och erfarenheter måste garanteras i högre utsträckning i barn- och ungdomsvården och att en ny lag om stöd och skydd för barn och unga därför skall införas. Utredningen ledde inte till några förslag på ändring av lagstiftningen rörande nationell adoption.

3.1.7.4 SOU 2009:61 - Adoptionutredningen

År 2007 tillsattes en adoptionsutredning som fick i uppdrag att göra en allmän översyn av reglerna om adoption samt ta ställning till om det fanns skäl att utöka möjligheterna för nationella adoptioner. Utredningens resultat

---

¹³⁷ SOU 2009:68, bilaga 6, s. 191

¹³⁸ Ibid., s. 217

¹³⁹ Ibid., s. 218

¹⁴⁰ SOU 2009:68, bilaga 6, s. 193 med hänvisning till June Thorburn, 2007

¹⁴¹ SOU 2009:68 s. 19

i denna fråga blev att det, som ett led i att stärka barnperspektivet i svensk rätt, bör skapas en ökad medvetenhet om nationella adoptioner hos de sociala myndigheterna samt införas en bestämmelse i 4 kap. FB om att barnets bästa skall vara avgörande vid alla beslut om adoption av barn.¹⁴² Utöver detta föreslog man i utredningen inga uttryckliga lagändringar vad gäller nationell adoption.

3.1.7.5 SOU 2000:77 - Barn och unga i samhällsvård

År 1999 tillsattes en utredning med uppdrag att genomföra en översyn av LVU. Syftet var att stärka barnperspektivet och barnets rättigheter i lagen samt att föreslå nödvändiga lagändringar. Utredaren skulle särskilt bedöma behovet av lagändringar och av utveckling av socialtjänstens arbete för att minska osäkerheten i tillvaron för de barn som vistas länge i familjehem. Resultatet av utredningen utmynnade i ett förslag om att vårdnadsöverflyttning bör tillämpas i betydligt högre utsträckning samt att möjligheterna till adoption för barn som placerats som spädbarn och som fått hela sin känslomässiga tillhörighet i familjehemmet vidare borde utredas.¹⁴³ Flera positiva effekter av adoption tas upp i utredningen, såsom att barnet både får en familj för livet och goda förutsättningar att utvecklas gynnsamt.¹⁴⁴ I utredningen hänvisas på flera ställen till den brittiska forskaren June Thoburn. Hon har erfarit att adoption är en positiv erfarenhet för ca 80 procent av dem som blivit adopterade som spädbarn.¹⁴⁵ Det finns inte någon forskning som entydigt visar att barn som adopteras mår bättre på lång sikt än barn som blir kvar i barnavården men forskaren menar att det finns mycket i brittiska och i amerikanska utredningar som visar att det mycket väl kan vara så ändå.¹⁴⁶ Enligt henne talar bevis för att särskilt känsliga barn behöver slippa oron för att flyttas mot sin vilja från fosterfamiljen och hon förordar att det för vissa barn är nödvändigt att det fattas formella beslut om att de får stanna kvar i familjehemmet.

Utredaren tar även upp möjligheterna till ”tvångsadoption” och poängterar att barnets intresse av kontinuitet i vissa fall borde väga tyngre än föräldrarnas intresse av att få hem sitt barn.¹⁴⁷ Om adoption kunde genomföras utan vårdnadshavarens samtycke kunde beslut fattas snabbare än med nuvarande ordning och familjehemsföräldrarna hade inte, som nu, behövt sväva i ovisshet om barnet skulle stanna eller inte. Detta menar utredaren kan ha betydelse för deras förmåga att känslomässigt engagera sig i barnet, vilket är positivt för barnets utveckling. Dock konstaterar utredaren att det krävs en särskild utredning för att kunna utvidga denna möjlighet och att hon därför inte kan lägga fram något förslag i denna fråga än, trots att

---

¹⁴² SOU 2009:61 s. 16 ff.

¹⁴³ SOU 2000:77, s. 16

¹⁴⁴ Ibid., s. 142

¹⁴⁵ Ibid., s. 134 med hänvisning till June Thoburn

¹⁴⁶ Ibid., s. 135 med hänvisning till June Thoburn

¹⁴⁷ SOU 2000:77, s. 142

fakta talat för att adoption av små barn har klart positiva effekter för barnen.¹⁴⁸

3.1.7.6 BUSS-utredningen

Stockholms socialtjänst fick år 2008 i uppdrag att utreda och kartlägga huruvida barn som far illa eller riskerar att fara illa i Stockholm erbjuds bästa tänkbara skydd och behandling.¹⁴⁹ Barnuppdraget i Stockholms socialtjänst (BUSS) gjorde en översyn av stadens mål, riktlinjer, insatser och uppföljning vad gällde arbetet med barn och ungdomar i behov av vård. Översynen genomfördes i två delar, en kartläggning av socialtjänstens beslut och insatser för barn och ungdomar i Stockholms stad och en analysdel som fokuserar på större utvecklingsmöjligheter. I utredningen kommer man med nya riktlinjer angående nationell adoption. Man föreslår att adoption, när det gäller små barn, bör diskuteras med föräldrarna när myndigheterna bedömer att en återförening med föräldrarna inte är sannolik inom en överskådlig tid.¹⁵⁰ Likaså menar man att information om värdet av adoption bör ges ut i samband med rekrytering och utbildning av nya familjehem. Dessa nya riktlinjer har fått till följd att Stockholms Stad i sin tur har utfärdat nya riktlinjer på området, något jag skall utveckla i kapitel 4.

3.2 Familjehemsplaceringar

Enligt socialtjänstlagen skall socialnämnden verka för att barn och ungdomar växer upp under goda och trygga förhållanden, främja en allsidig positiv utveckling samt i nära samarbete med barnets hem sörja för att de barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver (SoL 5 kap. 1 §). Om hänsynen till den ungas bästa motiverar det skall barnet få vård och fostran utanför det egna hemmet.

Bland de insatser som socialtjänsten tillhandahåller för behövande barn är placeringar i familjehem en av de mest använda.¹⁵¹ En placering kan ske frivilligt med stöd av SoL (detta syftar till vårdnadshavarnas frivillighet och inte barnets) eller med hjälp av tvångsinsatser enligt LVU. Socialnämnden är skyldig att se till att den som behöver vistas utanför det egna hemmet tas emot i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende (SoL 6 kap. 1 §). Med vård i familjehem menas ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.¹⁵² Familjehemsvård anses vara den mest naturliga och lämpliga vårdformen för barn och ungdomar som inte kan vistas i sitt eget hem.¹⁵³ Den nära anknytning till vuxna som kan vara ett komplement till de biologiska föräldrarna och den nära relation som kan

---

¹⁴⁸ SOU 2000:77, s. 142 f.

¹⁴⁹ Barnuppdraget i Stockholms socialtjänst, slutrapport 2009 (BUSS), s. 3

¹⁵⁰ BUSS, s. 31

¹⁵¹ Mattsson, Titti, Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem, Iustus Förlag, Uppsala, 2006, s. 30

¹⁵² Socialtjänstförordningen (2001:937) 3:2 (SoF)

¹⁵³ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 30 och SOSFS 1997:15 s. 57

uppstå med familjehemmet är faktorer som bidragit till detta synsätt. Barn placeras vanligtvis i s.k. främmande familjehem, dvs. hos människor de inte känner, men kan även placeras i släkthem eller jourhem, exempelvis i akuta situationer.¹⁵⁴

Lagstiftarna i Sverige har sedan länge anslutit sig till synen att familjehemsvård är att föredra framför institutionsvård.¹⁵⁵ Familjehemsvården anses i större utsträckning tillgodose barns behov av en normal tillvaro, trygghet och frivillighet än vad institutionsvården gör.¹⁵⁶ Familjehemsplaceringar är även en kostnadsmässigt rimligare vårdform för kommunerna.

Utformningen, innehållet och längden av en familjehemsplacering kan variera på många olika sätt beroende på om placeringen skett frivilligt eller med hjälp av tvång, beroende på barnets vårdbehov, etc.¹⁵⁷ Den traditionella placeringen är en tidsbestämd insats i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende där de biologiska föräldrarna har umgänge med barnet under vissa ordnade former.¹⁵⁸

Den mest påtagliga formella förändringen för ett barn som familjehemsplaceras är att de biologiska föräldrarnas faktiska vårdnadsutövande av barnet minskar och tas över av andra. Formellt sett är det socialnämnden som övertar delar av föräldrarnas bestämmanderätt och ansvar för barnet, men rent praktiskt sköts det av familjehemsföräldrarna, som blir barnets närmaste kontaktpersoner med skyldighet att tillhandahålla barnet allt vad han eller hon behöver.¹⁵⁹ Familjehemsföräldrarna skall ta hänsyn till föräldrabalkens allmänna skyldigheter, dvs. rättighetskapitlet i 6 kap. 1 §, där barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran stadgas. Det finns även särskilda skyldigheter som regleras i respektive uppdragsavtal och vårdplan. Dessa skyldigheter skall grundas på barnets specifika behov och intressen.¹⁶⁰

När det blir aktuellt att placera ett barn utanför sitt eget hem har socialnämnden inledningsvis en skyldighet att upprätta en vårdplan. Socialnämnden skall sedan var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs. När ett barn väl har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, skall socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden (SoL 6 kap. 8 §).

I förarbetena till socialtjänstlagstiftningen framgår vad som bör ingå i vård till familjehemsplacerade barn.¹⁶¹ De tre grundtankarna, oavsett om det rör

---

¹⁵⁴ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 30-31

¹⁵⁵ SOU 2005:81, s. 29

¹⁵⁶ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 32 med hänvisning till SOU 1974:7, s. 321

¹⁵⁷ Mattsson, Rätten till familj, s. 82

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid., s. 181

¹⁶⁰ Ibid., s. 182

¹⁶¹ Bland annat i prop. 1979/80:1 och prop. 1996/97:124

sig om frivillig vård eller tvångsvård, är kontinuitet, flexibilitet och närhet. Ur dessa grundtankar härstammar tre viktiga principer som tillämpas vid familjehemsplacering av barn; återföreningsprincipen, närhetsprincipen och anhörigprincipen.

3.2.1 Återföreningsprincipen

Återföreningsprincipen grundar sig i den relationsorienterade skolan och innebär att föräldrarna genom en betydande insynsrätt skall kunna bibehålla kontakten med barnet (och barnet med föräldrarna) under den tid som barnet är placerat. Barnets bästa anses i dessa fall vara att återförenas med sina föräldrar för att vårdas och fostras av dem i det ursprungliga hemmet.¹⁶² Det anses därför vara av högsta vikt för barnet att behålla kontakten med föräldrarna under placeringen. Goda och nära kontakter mellan barnet och de biologiska föräldrarna anses främja både barnets utveckling i familjehemmet samt dess möjligheter att kunna återförenas med föräldrarna.¹⁶³ Socialnämnden skall därför arbeta för att barnet så snart som möjligt skall kunna återvända till det egna hemmet. Nämnden skall under placeringen hjälpa och stödja vårdnadshavarna så att de blir i stånd att ta hem barnet. De skall ges allt det stöd de behöver för att barnets behov skall kunna tillgodoses vid placeringens upphörande.

Utgångspunkten skall alltid vara att eftersträva en återförening om det är möjligt, både i de fall där barnet omhändertagits frivilligt och vid tvångsvård. Denna strävan har gjort att arbetet i Sverige har gått åt ett annat håll än i de länder som har anammat den behovsorienterade skolan, vilka istället förespråkar permanenta lösningar och tvångsadoptioner.¹⁶⁴ Dock har återföreningsprincipen begränsats i viss mån under de senaste åren, efter en lagändring 2003 om vårdnadsöverflyttning vid fall där barn blivit kvar i vården länge och där förutsättningarna för återförening är dåliga.¹⁶⁵

3.2.2 Närhetsprincipen

Närhetsprincipen och återföreningsprincipen har stark anknytning till varandra och har ett gemensamt mål; den ursprungliga familjekonstruktionen.¹⁶⁶ Skillnaden är att medan återföreningsprincipen står för en förändring, en strävan efter en återförening med de biologiska föräldrarna, står närhetsprincipen för ett bevarande av barnets ursprungliga, befintliga tillvaro. Syftet med närhetsprincipen är att se till att barnets kontakt med sin ursprungliga miljö inte bryts.¹⁶⁷ Principen är begränsad till den geografiska närheten och innebär att ett barn helst skall placeras nära sin

---

¹⁶² Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 181

¹⁶³ Ewerlöf, Göran, m.fl. Barnets bästa – om föräldrars och samhällets ansvar, Norstedts Juridik, Stockholm, 2004, s. 104

¹⁶⁴ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 113, exempelvis länder som USA och Storbritannien.

¹⁶⁵ Se bl.a. prop. 2002/03:53 och stycke 3.3

¹⁶⁶ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 114

¹⁶⁷ Ibid.

biologiska familj, helst inom hemkommunen. I svensk rätt finns närhetsprincipen stadgad i socialtjänstlagen där det framgår att vården utanför hemmet skall utformas så att den främjar barnets kontakt med hemmiljön (SoL 6 kap. 1 § 3 st.).

Närhetsprincipen är inte tvingande utan kan ge vika för andra principer. Exempelvis får inte barnets vård inte försämrats genom att man tar hänsyn till närhetsprincipen. Principen om barnets bästa är fortfarande avgörande.¹⁶⁸

3.2.3 Anhörigprincipen

Anhörigprincipen är en relativ ny princip som innebär att man vid en placering av barn i första hand skall överväga om någon anhörig eller annan närstående kan ta emot barnet (SoL 6 kap. 5 §). Forskning har visat att anhörigprincipen kan ha en gynnsam effekt på de övriga grundläggande principerna om återförening och närhet.¹⁶⁹

3.3 Vårdnadsöverflyttningar

3.3.1 Vårdnadsöverflyttning på grund av förälders olämplighet

Bestämmelsen som medger vårdnadsöverflyttning när en förälder brister i sitt vårdnadsutövande går långt tillbaka i svensk rätt.¹⁷⁰ I vår nuvarande lagstiftning finns två möjligheter till överflyttning av vårdnaden, den första gäller just fall där de biologiska föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare (FB 6 kap. 7). Förutsättningarna är då att det skall föreligga brister i omsorgen och att dessa skall medföra bestående fara för barnets hälsa och utveckling. Olämpligheten hos föräldern skall alltså anses vara bestående och därmed innebära bestående risk för barnet.¹⁷¹ Av bestämmelsens andra stycke framgår att om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet och en av dem är olämplig som vårdnadshavare skall vårdnaden anförtros den andra föräldern ensam. Först om också denna förälder är olämplig skall vårdnaden i stället anförtros en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Ytterligare ett alternativ stadgas i tredje stycket, att anförtro vårdnaden till en förälder som inte är vårdnadshavare.

Talan om överflyttning av vårdnad enligt denna regel kan väckas oavsett om barnet är placerad med stöd av SoL eller LVU samt i fall där barnet fortfarande vistas i sin hemmiljö.¹⁷² I specialmotiveringen till bestämmelsen uppmanas till att bestämmelsen används restriktivt, även för de fall där

---

¹⁶⁸ Mattsson, Barnet som subjekt och aktör, s. 114

¹⁶⁹ Ibid., s. 118 med hänvisning till Bo Vinnerljung, Släktplaceringar i fosterbarnsvården I, Socionomen 1993, nr 6, del 2, s. 4 ff.

¹⁷⁰ Mattsson, Rätten till familj, s. 94

¹⁷¹ Ibid., s. 95

¹⁷² Ibid., s. 96

barnet redan vårdas med stöd av LVU. Det endast bli aktuellt att begära en vårdnadsöverflyttning om en återförening av barnet till föräldern inte framstår som möjlig, trots långvariga och betydande insatser från socialnämndens sida.¹⁷³ I bedömningen bör dock beaktas att barnets tidsperspektiv är annorlunda än vuxna personers, det vill säga att långvarighetskravet skall betraktas ur barnets perspektiv.¹⁷⁴ Detta innebär att socialnämnden inte bör avvakta alltför länge med att ansöka om en vårdnadsöverflyttning i relevanta ärenden.

3.3.2 Vårdnadsöverflyttning på grund av en bestående familjehemsplacering

Den andra möjligheten till vårdnadsöverflyttning gäller för de fall där ett barn stadigvarande fostrats och vårdats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och där det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller till någon av dem (FB 6 kap. 8 §). Denna möjlighet att flytta över vårdnaden till särskilda vårdnadshavare även om barnets biologiska föräldrar i sig inte är olämpliga vårdnadshavare infördes år 1983. Syftet med regeln var att möjliggöra en överflyttning av vårdnadsansvaret för barnet till familjehemsföräldrarna i de fall barnet vistats och fostrats hos dem under en längre tid. Man vill tillförsäkra att ett barn som sedan länge bott i ett familjehem där han eller hon rotat sig inte rycks upp från sin invanda miljö.¹⁷⁵ Avgörande för beslutet skall vara att det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden överflyttas. De biologiska föräldrarnas intressen är därmed inte avgörande, istället är det barnets behov och intressen som får råda.¹⁷⁶ Detta innebär bland annat att barnets behov av kontinuitet får dominera över återföreningsprincipen om det är till barnets bästa. Barnets rätt till en familj och till fortsatt god omsorg måste här bedömas självständigt från föräldrarnas ”rätt” att utöva omsorgen, vilket här inte är det väsentliga.

När det gäller vårdnadsöverflyttningar är det endast socialnämnden som har talerätt, men barnet eller familjehemsföräldrarna kan anmäla till socialnämnden att de vill att vårdnadsansvaret skall flyttas.¹⁷⁷ Socialnämnden är då skyldig att inleda en utredning och finner den att en åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnaden för en underårig skall socialnämnden ansöka om vårdnadsöverflyttning hos domstol.¹⁷⁸ I övriga fall gäller den så kallade ”treårsregeln”, vilken innebär att socialnämnden är skyldig att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning när ett barn varit placerat i samma familjehem i tre år (SoL 6:8). Av Socialstyrelsens allmänna råd framgår att om ett sådant övervägande enligt ”treårsregeln” inte lett till att en utredning om

¹⁷³ Prop. 1981/82:168 s och 68; prop. 1989/90:28 s. 92

¹⁷⁴ Mattsson, Rätten till familj, s. 96 med hänvisning till Socialstyrelsen, 2006b, s. 25

¹⁷⁵ Prop. 1981/82:168 s. 39 f.

¹⁷⁶ Mattsson, Rätten till familj, s. 106

¹⁷⁷ Singer, s. 480

¹⁷⁸ SoF 42 §

vårdnadsöverflyttning påbörjats, bör ett nytt övervägande fortsättningsvis göras var sjätte månad för barn som är placerade med SoL och LVU.¹⁷⁹ För att talan skall väckas krävs att socialnämnden är övertygad om att det är uppenbart bäst för barnet att den rättsliga vårdnaden överflyttas.¹⁸⁰

Trots att regler om vårdnadsöverflyttning har funnits länge i svensk rätt har möjligheten inte tillämpats i särskilt många fall. Inte heller den möjlighet att överföra vårdnaden till familjehemsföräldrarna som infördes 1983 har tillämpats i någon vidare utsträckning. Dock har synsättet och förfarandesättet förändrats under 2000-talet. Nu har man snarare en tillmötesgående, nästan uppfostrande, inställning till överflyttningar för familjehemsplacerade barn.¹⁸¹ Socialnämnden har en lagstadgad skyldighet att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning. Denna regel tillkom för att möjligheten till vårdnadsöverflyttning ansågs ha utnyttjats i alltför liten utsträckning.¹⁸²

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns flera likheter och skillnader mellan att vara familjehemsförälder och att vara särskild vårdnadshavare. En stor skillnad är att man som familjehemsförälder fullföljer ett uppdrag man fått av socialnämnden medan man som vårdnadshavare måste tillgodose barnets behov såsom de anges i föräldrabalken. Med vårdnadsansvaret följer också en beslutanderätt i frågor som rör barnet.¹⁸³ En placering i ett familjehem är en tillfällig lösning, även om den i praktiken kan vara väldigt länge. En vårdnadsöverflyttning däremot har en varaktig karaktär som medför att den nya vårdnadshavaren övertar vårdnadshavarrollen och förmyndarrollen från den biologiska föräldern.¹⁸⁴

Likheterna mellan instituten är bland annat att underhållsskyldigheten från de biologiska föräldrarna kvarstår i båda fallen och så även arvsrätten. Vad gäller de sociala banden kvarstår de i form av att barnet har rätt till fortsatt umgänge med sin biologiska familj. Det är en generell princip i föräldrabalken att barn har rätt till umgänge med den förälder som han eller hon inte bor tillsammans med, inklusive den förälder som inte är vårdnadshavare för barnet (FB 6 kap. 15 §). Detta innefattar även situationer när en vårdnadsöverflyttning har skett.¹⁸⁵ Umgängesrätten tillkommer barnet och inte den biologiska familjen, vilket innebär att umgänge i vissa fall kan anses olämpligt för barnet och därför begränsas.

När det gäller parallellerna till adoption är skillnaderna stora. En familjehemsplacering (oavsett om en vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna har skett eller inte) kan avbrytas när som helst,

---

¹⁷⁹ SOSFS 2006:20 s. 4

¹⁸⁰ Singer, s. 480

¹⁸¹ Mattsson, Rätten till familj, s. 105

¹⁸² Prop. 2002/03:53 s. 85 f.

¹⁸³ Singer, s. 478

¹⁸⁴ Mattsson, Rätten till familj, s. 101

¹⁸⁵ Ibid., s. 117

medan ett beslut om adoption är oåterkalleligt och uppbrottet med de biologiska föräldrarna blir definitivt. Innehållet i ett adoptionsbeslut består i ett nytt föräldraskap och en ny familj under resten av livet medan de rättsliga banden upphör vid 18 års ålder om vårdnaden enbart har flyttats över till familjehemsföräldrarna.

4 Empirisk undersökning

4.1 Allmänt om metoden

Det finns flera olika typer av metoder inom det rättsvetenskapliga området. I denna uppsats har jag hittills använt mig av den historiska metoden (i en något förenklad form) och av den klassiskt rättsdogmatiska metoden. För att kunna besvara mina frågeställningar och i syfte att ytterligare fördjupa mina kunskaper och insikter på området nationell adoption har jag valt att i denna del av uppsatsen tillämpa en empirisk intervjumetod. Min tanke är att med hjälp av kvalitativa intervjuer¹⁸⁶ med socialsekreterare ge en bild av hur institutet nationell adoption tillämpas hos socialtjänsten och genom kvalitativa intervjuer med politiker och ”sakkunniga” få mer insikt om nationell adoption och få en uppfattning om hur framtiden kan komma att se ut.

4.2 Intervjuernas genomförande

Intervjuerna har genomförts på olika sätt. Några personer har jag träffat och talat med under i vissa fall flera timmar, andra har jag av geografiska skäl intervjuat via telefon. De frågor jag har ställt har varit anpassade till respektive persons yrkesroll. Jag ställde exakt samma frågor till de olika socialsekreterarna¹⁸⁷, medan jag ställde en annan typ av frågor till politikern¹⁸⁸ och en tredje typ av frågor till de sakkunniga¹⁸⁹ (jag ställde olika frågor även till dem, då de alla arbetar inom olika områden).

I de allra flesta fall har den intervjuade försetts med frågorna i förväg, för att kunna förbereda sig. Under intervjutillfället har jag haft frågorna framför mig och antecknat svaren. De intervjuer som har genomförts på plats har spelats in. Direkt efter respektive intervju har jag förtydligat och utvecklat de nedskrivna svaren. Vid bearbetningen av svaren och det material jag samlat in beslutade jag mig för att presentera det hela i en sammanställning, med vissa analytiska inslag. Detta för att få fram det väsentliga av intervjuerna och samtidigt göra det intressant för läsaren.¹⁹⁰

Efter den historiska tillbakablicken och redogörelsen av rättsläget följer nu under 4.5, 4.6 och 4.7 en sammanställning av de intervjuer jag har genomfört.

---

¹⁸⁶ Kvalitativa intervjuer utmärks av att man till ett fåtal personer ställer enkla frågor på vilka man får komplexa svar. Motsatsen är kvantitativa intervjuer, där man genom exempelvis en enkät samlar in data från ett stort antal personer. För vidare läsning se Jan Trost, *Kvalitativa Intervjuer*, 2005.

¹⁸⁷ Se bilaga A

¹⁸⁸ Se bilaga B

¹⁸⁹ Se bilaga C, D och E

¹⁹⁰ En mer utförlig analys följer dock i kapitel 5.

4.3 Urval

Valet av deltagare till intervjun skedde efter vissa överväganden. Först och främst beslutade jag mig för att intervjua handläggare på socialtjänsten i tre olika svenska städer, för att få en bild av hur förfaringssättet ser ut på några olika socialförvaltningar. Då jag är bosatt i Skåne valde jag två medelstora kommuner här, Lund och Helsingborg. Jag ville även få en bild av hur det går till i en större stad och valde därför Stockholm.

Intressant för min uppsats var även Socialborgarrådet i Stockholm, som är först i landet med att utfärda nya riktlinjer för nationell adoption och har väckt debatt på området.¹⁹¹ En intervju genomfördes därför med honom.

Slutligen genomförde jag tre intervjuer med ”sakkunniga” på området, en med en familjerättssocionom som arbetat med adoptionsärenden under flera decennier, en med en socionom som är aktiv inom föräldrautbildning och handledning vid adoption och en med en utredare på Socialstyrelsen som har hand om just adoptionsfrågor. Hur jag kom i kontakt med dessa personer förklaras i samband med respektive intervju.

4.4 Metodproblem

När man genomför kvalitativa studier, till skillnad från kvantitativa sådana, är det svårt att dra generaliserbara resultat.¹⁹² Detta gäller särskilt här, då jag endast har genomfört intervjuer med ett fåtal personer. När det gäller intervjuerna med socialtjänsterna görs dock inga anspråk på att ge en heltäckande bild av hur svenska socialtjänster arbetar. Intervjuerna har endast skett i syfte att visa hur det kan gå till och även för att visa att tillvägagångssätt och arbetssätt kan skilja sig åt mellan olika kommuner.

4.5 Sammanställning av intervjuerna med socialtjänsten i tre städer

Intervjuer har gjorts med handläggare på socialtjänsten i tre olika städer, Lund, Helsingborg och Stockholm (Östermalms stadsdelsförvaltning). Två av intervjuerna har genomförts på plats och en via telefon. Alla de intervjuade har fått frågorna sända till sig i förväg.¹⁹³

De intervjuade har alla kommit i kontakt med nationell adoption, i olika utsträckning. Två har kommit i kontakt med någon enstaka spädbarnsadoption, en har medverkat vid några stycken spädbarnsadoptioner och en har varit med och genomfört en av få ”tvångsadoptioner” i modern tid (genom att först flytta över vårdnaden till

---

¹⁹¹ Se stycke 1.1 och stycke 3.1.6.6

¹⁹² Knut Halvorsen, Samhällsvetenskaplig metod, 1992, s. 95 och Trost, Kvalitativa intervjuer, s. 111

¹⁹³ För frågorna se bilaga A

en särskild vårdnadshavare som sedan godkände en adoption till familjehemsföräldrarna). Erfarenheten och tillvägagångssätten har med andra ord visat sig skifta från stad till stad.

Vid sammanställningen av intervju svaren har jag valt att göra en s.k. tematisering¹⁹⁴, vilket innebär att jag har sammanställt svaren under fem punkter som jag menar är relevanta i förhållande till uppsatsens upplägg. Detta val gjorde jag i syfte att kunna redovisa resultaten på ett så intressant och systematiskt lämpligt sätt som möjligt. Genom tematiseringen sker indirekt en sorts analys av intervju svaren, men en mer utförlig analys följer i nästa kapitel.

4.5.1 Adoption som alternativ

I Helsingborg är nationella adoptioner högst ovanliga och uppfattningen är att det finns andra bättre alternativ, såsom vårdnadsöverflyttningar. Man menar att Sverige är ett i-land som i princip inte har den problematik som motiverar nationella adoptioner, varken för spädbarn eller vid långvariga familjehemsplaceringar.

I Lund är det något vanligare med nationella adoptioner, främst då spädbarns adoptioner. Handläggarna där föreslår aldrig adoption för föräldrar utan det blir aktuellt först om föräldrarna själva tar upp det. Om så sker ges föräldrarna information om alla alternativ och man för många samtal med dem, utan att försöka påverka dem. Det är väldigt ovanligt att man från allra första början kan se att en familjesituation aldrig kommer gå att lösa, därför är det ytterst ovanligt att adoption tas upp tidigt i processen.

I Stockholm är man positiv till nationella adoptioner, även om de inte är nödvändiga i så stor utsträckning längre. Den intervjuade har föreslagit adoption för föräldrar i några fall. Dock är hans uppfattning att sjukvården har större inflytande än vad man tror i det hela och många gånger motarbetar adoptioner. Sjukvårdspersonalen kämpar för en återförening i alla lägen och påverkar kvinnan i väldigt stor utsträckning under hennes vistelse på BB.

4.5.2 Öppenhet vid adoption

Alla de intervjuade är överrens om att hur mycket kontakt som ska ske efter adoptionen beror på omständigheterna i varje enskilt fall. I Helsingborg har man så lite erfarenhet av nationella adoptioner att något förhållningssätt kring hur pass mycket information som skall utbytas mellan de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna saknas. I Lund poängterar man vikten av öppenhet och barnets rätt till sitt ursprung vid adoptioner. Eftersom det är så ovanligt med nationella adoptioner i Lund är man emellertid väldigt noga med att följa Socialstyrelsens handbok till punkt och pricka, och man tolkar den som att ”öppna adoptioner” inte är tillåtna, varför kontakten normalt

---

¹⁹⁴ Trost, Kvalitativa intervjuer, s. 29

bryts helt mellan den biologiska familjen och adoptivfamiljen efter adoptionen. När det gäller spädbarn är uppfattningen att kontakt mellan de biologiska föräldrarna och barnet inte får ske, men att det på sikt är viktigt att barnet får vetskap och att det finns en öppenhet kring adoptionen. När det gäller adoptioner av familjehemsplacerade barn är det däremot vanligare att barnet bibehåller viss kontakt med sin biologiska familj, om det är bäst för det enskilda barnet. Den intervjuade i Stockholm ser öppenhet kring adoption som ett undantag, som enbart sker om de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna är överens om det.

4.5.3 Återföreningsprincipen

Återföreningsprincipen är grundläggande i alla tre städer. I Helsingborg ses den som mycket stark, särskilt vid familjehemsplaceringar. I Helsingborg arbetar man även utifrån BBIC-principen (Barns Behov I Centrum). Syftet med BBIC är att stärka barnperspektivet och delaktigheten för barn, unga och deras familjer.

Även i Lund är återföreningsprincipen mycket djupt rotad. Så länge föräldrarna inte är avlidna är intentionen att man vill försöka hjälpa föräldrarna så att de skall kunna leva tillsammans med barnet som en familj igen. Dock råder det delade meningar kring hur långt detta skall dras, vissa menar att en återförening mellan barn och föräldrar alltid skall eftersträvas medan andra menar att det inte får gå för lång tid av ovisshet för barnet och att barnet då får det bättre om vårdnaden överflyttas till familjehemmet. En av de intervjuade ser det som att återföreningsprincipen inte behöver betyda att barnet och föräldrarna lever tillsammans, utan att barnet har rätt till kontakt med föräldrarna, om det så vill. Man måste alltid utgå från det enskilda barnets bästa.

Den intervjuade i Stockholm menar att socialtjänsten (familjerätten) är den instans som arbetar minst aktivt för återföreningsprincipen, även om denna så klart gäller. Socialtjänsten kämpar för barnen och då är inte alltid en återförening möjlig. Den intervjuade menar att denna princip är starkast inom sjukvården.

4.5.4 Viss problematik

I Lund och i Stockholm kan man se vissa potentiella problem med nationella adoptioner. I Lund menar handläggarna att adoption i många fall ses som en för ingripande åtgärd, med konsekvenser som inte går att häva. Man fråntar barnet att ha en juridisk rätt till sina föräldrar, för all framtid. Som exempel nämns att arvsrätten från de biologiska föräldrarna upphör. Ett annat problem menar man är att alla familjehem eller par som har anmält sig för internationell adoption inte vill adoptera nationellt. En anledning till att ett familjehem inte vill adoptera det barn som redan är placerat hos dem kan vara den ekonomiska frågan. Om vårdnaden flyttas över eller om familjehemsföräldrarna adopterar barnet upphör ersättningen (eller minskar drastiskt). En anledning kan även vara att familjehems-/adoptivföräldrarna

efter en vårdnadsöverflyttning/adoption blir ansvariga för att sköta kontakten med de biologiska föräldrarna, vilket i många fall kan vara avskräckande. I Stockholm ses kommunens budget som ett stort problem och en orsak till att barnvården är så eftersatt. Den intervjuade poängterar att många familjehemsföräldrar inte ansöker om adoption (eller i vissa fall vårdnadsöverflyttning) på grund av att de inte orkar med en rättsprocess, de vill inte möta de biologiska föräldrarna mer än nödvändigt.

4.5.5 Framåtblick

I Helsingborg är uppfattningen att adoption främst är ett internationellt fenomen och att det i Sverige finns andra bättre alternativ, såsom vårdnadsöverflyttningar. Man har hört talas om de nya riktlinjer som införts i Stockholm, men dessa är inte uppe på agendan i Helsingborg.

I Lund har Stockholm stads nya riktlinjer diskuterats och den intervjuade tycker att det är bra att debatten tas upp och att nya metoder utforskas. Hon menar att riktlinjerna speglar av sig i resten av landet och att det förmodligen kommer att ske förändringar, men att det kommer att ta tid. Det viktiga att diskutera är vems bästa som står i fokus och vems rättigheter man utgår ifrån, och detta menar den intervjuade kommer fram i viss mån genom Stockholm stads nya riktlinjer.

Den intervjuade i Stockholm tror inte att Stockholms stads nya riktlinjer kommer att få någon märkbar effekt. Han menar att det krävs ändringar i lagen, bland annat i sjukvårdslagen och i socialtjänstlagen, så att det finns svart på vitt vad som verkligen gäller. Han önskar att det blev mindre skuldbelagt att lämna barn för adoption och att samhällets värderingar kunde förändras. Han menar även att ”tvångsadoption” borde vara ett alternativ i vissa svåra fall.

4.6 Intervju med socialborgarrådet i Stockholm

Intervjun med socialborgarrådet i Stockholm genomfördes på hans kontor i Stadshuset. Jag hade i förväg sänt honom de frågor jag tänkt ställa. Utifrån dessa förde vi sedan ett öppet samtal under en timmes tid.¹⁹⁵

Ulf Kristersson är socialborgarråd i Stockholm, vilket innebär att han är ansvarig för den övergripande socialpolitiken i Stockholms stad. Anledningen att jag valt att intervju honom är att Stockholms stad är först i landet med att införa nya riktlinjer för nationell adoption (något som han är ansvarig för). Socialborgarrådet har själv ett stort intresse för frågan, då han tidigare bland annat har varit styrelseordförande i Adoptionscentrum. Han tycker att adoption är ett intressant problem, att ge barn som i vissa fall inte har några föräldrar en ny familj, det har varit en klassisk social fråga genom

---

¹⁹⁵ För frågorna se bilaga B

alla år. Enligt socialborgarrådet har vi haft många sociala katastrofer kopplade till adoption under åren. Han tycker att det är paradoxalt att vi under de senaste 30-40 åren har lärt oss så mycket om internationell adoption, ”den hårda vägen” (genom en del misstag), men ändå inte har avskaffat tanken att det inte finns några sådana behov i Sverige idag. Socialborgarrådet tror att vi genom att göra det till en utlandsfråga avskärmar oss från problemet och slipper se det, trots att det egentligen finns där.

Socialborgarrådet poängterar att det är viktigt att minnas att de flesta familjehemsplacerade barn aldrig kommer att bli aktuella för adoption och att de flesta spädbarn som annars skulle ha adopterats numera inte ens föds. Men i de få fall när det kan vara aktuellt tycker han att adoption borde tillämpas oftare. Han menar att adoption är ett mycket tryggare institut än vårdnadsöverflyttning (som också är bra, speciellt som steg på vägen till adoption), då vårdnadsöverflyttning är uppsägningsbart och inte förändrar livscykeln i stort. Socialborgarrådet tycker att adoptioner bör ske så öppet som möjligt, så att barn får vetskap om sitt ursprung.

Socialborgarrådet ser det som sin uppgift att göra det bästa möjliga av gällande lagstiftning. Det allra viktigaste är att aktualisera frågan och ta upp en seriös diskussion. Sedan kan man börja diskutera några nödvändiga lagändringar. Exempelvis menar han att det i lagen borde införas en skyldighet för adoptivföräldrar att upplysa sina barn om adoptionen. Lagen borde även understryka barnets rättigheter i samband med adoption. Han tror att riktlinjerna bara räcker en viss bit, sedan kommer lagändringar som ålägger socialarbetare att agera utifrån dem att bli nödvändiga,

Stockholms stad ska införliva de nya riktlinjerna genom en strategi i fyra steg. I steg 1 stadgas att Stockholms preventiva insatser, som syftar till att undvika ett senare behov av familjehemsplacering, skall utvärderas. I steg 2 stadgas att förändringar skall genomföras i riktlinjerna som leder till att familjehemsplaceringar av barn vars föräldrar har god prognos för att återfå full föräldrapacitet blir korta och målinriktade mot en snabb återförening mellan barn och föräldrar. I steg 3 stadgas att förändringar skall genomföras inom nu gällande lagstiftning som leder till att fler barn, i långvariga placeringar, övervägs för nationell adoption. Lagen ger idag inget stöd och ställer inga krav på socialtjänsten att engagera sig i nationella adoptionsfrågor, men lagen utgör heller inget hinder för att fler barn prövas för nationell adoption. En förändring skall även ske så att fler barn i långvariga placeringar, där adoption inte är aktuellt, skall få sina familjehemsföräldrar som permanenta vårdnadshavare. I steg 4 stadgas att Stockholm skall medverka till större nationell kunskap om hur familjehemsplacerade tonåringars utveckling kan bli mer gynnsam.

I samband med införandet av det nya förhållningssättet skall Stockholms stad utbilda 170 socialsekreterare. Socialborgarrådets förhoppning är att vissa socialsekreterare skall läsa en mastersutbildning, för att bli specialister på området. Dessa skall sedan vara kapabla att bland annat föra svåra samtal

med aktuella föräldrar. Socialborgarrådet konstaterar att ett av de största problemen på området är att nyutbildade socionomer sitter med de svåraste problemen och de mest erfarna sitter vid skrivbordet.

Vidare diskuterar vi möjligheten till adoption mot vårdnadshavares vilja. Socialborgarrådet utesluter inte detta, men menar att frivillig adoption har första prioritet. Han tycker dock att det är märkligt att vi har en sådan ”frivillighetskultur” i Sverige, när vi inte annars är rädda för att ta i med tvång. Han tror att detta grundar sig i rädslan att göra om samma misstag som gjordes på 1930-60-talet (när ett stort antal barn adopterades, trots att förutsättningarna ibland saknades).

Avslutningsvis konstaterar socialborgarrådet att vi i Sverige har tagit misslyckanden inom internationell adoption väldigt seriöst och att vi har blivit väldigt duktiga på adoptionsutbildningar och dylikt, just när det gäller internationell adoption. Tyvärr är vi dåliga på nationell adoption, vilket han hoppas är på väg att förändras. Han vill att fokus flyttas, från de biologiska föräldrarna och från adoptivföräldrarna, till barnen och deras rättigheter. Socialborgarrådet tycker att det är uppmuntrande att det händer något, att man i Stockholm vänder på stenarna. Han menar att svensk familjepolitik har varit så upptagen med ”medelklassens” relativt hanterbara problem under de senaste åren (barnbidrag, osv.), och att fokus nu kanske kan skiftas till de lite viktigare problemen.

4.7 Intervjuer med övriga sakkunniga

4.7.1 Intervju med en familjerätts socionom

Efter att ha talat med Allmänna Barnhuset blev jag rekommenderad att kontakta Ingrid Stjerna. Intervjun med henne genomfördes i hennes bostad i Stockholm under två till tre timmars tid. Hon hade inte fått några frågor sända till sig i förväg, då hon själv föredrog att intervjuas på ett öppet sätt.¹⁹⁶ Hon har i efterhand fått läsa igenom och godkänna min sammanställning av intervjun.

Den intervjuade är numera pensionerad, men har arbetat största delen av sitt yrkesverksamma liv som familjerätts socionom (”socialarbetare”) och varit specialiserad inom adoptionsärenden. Hon har handlagt ungefär 30 nationella adoptioner under sina år. Hennes inställning till nationell adoption är att det kan vara en mycket bra lösning om det genomförs på ett öppet och empatiskt sätt. Hon citerar Lis Asklund (en av de första samlevnadsrådgivarna i Sverige) som sa ”att lämna sitt barn för adoption är höjden av moderskärlek”.

Den intervjuade menar att det är viktigt att ta hand om föräldrarna, både de biologiska och adoptivföräldrarna, under hela adoptionsprocessen. De som vill lämna sina barn för adoption måste bli rätt bemötta. Ett av de största

---

¹⁹⁶ För de frågor jag ställde på plats se bilaga C

problemen kring nationella adoptioner idag menar hon är socialarbetares attityd till dessa adoptioner. Hon har stött på många fall där kvinnor har blivit illa behandlade av socialarbetare för att de vill lämna sitt barn för adoption. Detta tror den intervjuade beror på att det saknas kunskap och erfarenhet på socialförvaltningarna. Spåren av vad som hände på 1930-, 40- och 50-talet finns kvar än idag och i tron att man skyddar kvinnorna ställer sig många socialarbetare negativa till adoption. Hon tror att motståndet i många fall handlar om att "blod är tjockare än vatten"-tanken fortfarande regerar inom socialtjänsten. Återförening mellan barn och föräldrar eftersträvas i alla lägen. Detta grundar sig nog i att alla socionomer vill hjälpa den svage men här glömmer bort att barnet är den svagaste, tror den intervjuade. De tror sig göra rätt men har inte fått någon utbildning om adoption i allmänhet och nationell adoption i synnerhet.

Vidare menar den intervjuade att det är av yttersta vikt att de som inte lyckas få biologiska barn tas om hand. Dessa personer faller idag utanför samhällets vård, förutom den rent somatiska. De genomlider verkningslösa behandlingar under en lång tid, utan att i slutänden få någon hjälp med den existentiella kris som oönskad barnlöshet är för de flesta. Hon menar att det är socialtjänstens uppgift att stötta dessa personer så att de så småningom blir redo för andra alternativ, såsom adoption.

Enligt den intervjuade stämmer inte alls den gamla myten att de som lämnar sina barn för adoption har sociala problem. Tvärtom menar hon att det ofta rör sig om yrkeskvinnor, i åldern 20-35 år, som har upptäckt graviditeten för sent. Det händer även att utländska kvinnor föder barn i Sverige och inte kan ta med sig barnet hem. I de flesta fall rör det sig om kvinnor som noga har tänkt igenom sitt beslut och som är medvetna om konsekvenserna av en adoption.

Den intervjuade anser att adoptionsverksamheten i Sverige måste centraliseras. Förr fanns det barnavårdsombud på länsnivå, med sakkunskap, som därmed kunde ta tillvara barnens intressen. Idag finns inget liknande institut och rutinerna kan nu se helt olika ut från stad till stad. Hon har försökt få in adoption på socialhögskolan, då hon vill att kunnandet och intresset ska öka, men detta har det inte funnits något intresse för.

Vidare menar den intervjuade att alla barn har rätt till sitt ursprung och att adoptioner därför bör ske så öppet som möjligt. I USA (där man ofta tillämpar "open adoptions") håller adoptivfamiljen i regel en nära kontakt med den biologiska mamman, till en början. Detta arbetssätt utvecklades från många tidiga tonårsgraviditeter i landet och erfarenheten därifrån är att kontakten med tiden ebbade ut när den unga modern gick vidare i sitt liv. Den intervjuade tror att detta kan vara en bra lösning, under en övergångsperiod, speciellt när den biologiska mamman är ung. Hon är tydlig med att öppenhet är bra i alla adoptionsärenden. Hon försöker alltid få adoptivföräldrarna att förstå vikten av att tidigt berätta för barnet att det är adopterat och att hjälpa dem att tala med sitt barn om att det även finns en biologisk mamma.

Vidare diskuterar vi adoption mot vårdnadshavares vilja. Den intervjuade är mycket undrande över att det i Sverige är så absolut tabu att gå emot biologiska föräldrars åsikter i de fall då myndigheterna är oroliga över om föräldrarnas vård är till barnets bästa. Som exempel nämner hon att myndigheterna mycket lättare tar beslut om familjehemplaceringar än om adoption, trots att de ”vet” att familjehemsplaceringar är en sämre lösning för barnet. I övriga nordiska länder är man mer redo att ta dessa svåra beslut, för barnets bästa. Den intervjuade menar att de biologiska föräldrarnas motvilja till adoptionen inte borde få vara något hinder, ens i Sverige.

Vi avslutar med att diskutera vilka förhoppningar den intervjuade har inför framtiden, när det gäller nationella adoptioner. Hon önskar att de barnlösa togs bättre hand om. Så många av dem lever vidare med oläkta sår, något hon befärar kan bli ett folkhälsoproblem i vårt samhälle. Hade de blivit bättre omhändertagna i barnlöshetsproblematiken hade de kunnat gå vidare i sina liv och i vissa fall blivit bättre familjehems- eller adoptivföräldrar, menar hon. Vidare upprepar hon att man måste hitta former där man mer professionellt tar hand om de få nationella adoptioner som sker per år, så att alla inblandade blir värdigt och rätt bemötta och omhändertagna. Adoptionsverksamheten borde alltså centraliseras och även efterforskningsförfrågningar kunde ske därifrån och på så sätt bli mer professionellt handlagda av socialtjänsten. Slutligen önskar den intervjuade att attityden till nationella adoptioner hos dem som arbetar med barn i svåra livssituationer kunde förbättras och att kunskapen kunde öka.

4.7.2 Intervju med en socionom

Ingrid Stjerna rekommenderade mig att kontakta Elsa Nyberg. Intervjun med henne genomfördes per telefon. Jag hade i förväg sänt över de frågor jag ville ställa och vi förde utifrån dessa ett öppet samtal under en timmes tid.¹⁹⁷ Hon fick i efterhand även möjlighet att kontrollera och justera sina svar.

Elsa Nyberg är socionom och har arbetat med familjerättsliga frågor i drygt 40 år. Under de senaste åren har hon kommit att arbeta alltmer med adoptioner, då främst internationella adoptioner men även ett antal nationella spädbarnsadoptioner. Hon handleder och håller adoptionsutbildningar för handläggare och även föräldrautbildningar för adoptionssökanden (som är obligatorisk vid internationell adoption). Hon satt dessutom med i referensgruppen då Socialstyrelsens handbok för adoption utarbetades år 2008. Privat har hon varit familjehem i flera år och haft ett 20-tal barn placerade hos sig. Närmast är hon en av de medverkande i den utbildningsinsats som skall ske av socionomer i Stockholms stad, i och med att de nya riktlinjerna om nationell adoption införs.

---

¹⁹⁷ För frågorna se bilaga D

Den intervjuade har en något reserverad inställning till diskussionen om adoption av barn i familjehem. Den är, enligt henne, ofta väldigt förenklad och teoretisk. Hon anser att det finns en kris att lösa inom familjehemsvården men hon tror inte att lösningen självklart är fler adoptioner av barn i familjehem. Den intervjuade menar att det finns många andra sätt att förbättra familjehemsvården och ta ansvar för de förhållanden som dessa barn lever under. Hon anser att frågan om adoption av barn i familjehem är en av många som bör diskuteras i strävan efter en god familjehemsvård men hon är helt emot adoption mot vårdnadshavares vilja ("tvångsadoption"). Den intervjuade menar vi har mycket att lära av situationen på 1940-talet, när finska krigsbarn tvångsförflyttades till Sverige och i många fall blev adopterade här. Man trodde att detta var en bra idé, för barnens bästa, men det visade sig senare att många barn for väldigt illa av att ryckas ur sina hem och dessutom, genom adoptionen, bli avklippta från sina ursprungsfamiljer. Senare forskning har visat att trots de miserabla krigsförhållanden som då rådde i Finland mår de barn som fick stanna i sina familjer mycket bättre, enligt den intervjuade.

Den intervjuade menar vidare att det är en myt att omhändertagna barn ofta vill slippa kopplingen till sina biologiska föräldrar, utan hävdar att de flesta barn aldrig släpper drömmen om en återförening med sin ursprungsfamilj. Hon poängterar att adoptioner ofta riskerar att bli enorma konfliktsituationer för barn, en lojalitetskonflikt mellan de biologiska föräldrarna och familjehems-/adoptivföräldrarna. Därför menar hon att det är viktigt att komma ihåg att barns egna åsikter i sådana situationer ofta är mer präglade av lojalitetskonflikten än av sina egna innersta tankar och åsikter. Barn, även äldre barn, saknar dessutom kognitiv förmåga att "greppa" ett livsperspektiv.

Den intervjuade poängterar att hon inte har några problem med önskade nationella spädbarnsadoptioner, det vill säga när vårdnadshavare, av olika skäl, uttrycker en önskan att lämna sitt nyfödda barn för adoption. Problemet menar hon är att de sker så sällan inom socialtjänsten och att de utmanar de föreställningar vi "alla" har om "den goda modern", som alltid vill ta hand om sitt barn. Det är viktigt att dessa mammor/föräldrar/vårdnadshavare blir korrekt bemötta i kontakten med socialtjänsten. I egenskap av handledare och med den erfarenhet som den intervjuade har av att själv handlägga nationella spädbarnsadoptioner, ser hon sig som en person som, så långt det är möjligt, vet att handläggningen i de ärenden hon kommit i kontakt med gått rätt till. Dock har hon fått uppfattningen att handläggningen går annorlunda till i vissa kommuner, där det tycks finnas en önskan om att i försöka hand placera barn i familjehem istället för i adoptivhem. Hon hoppas att Socialstyrelsens riktlinjer om nationell adoption kommer att följas.

Eftersom det finns en risk att förhållningssättet skiljer sig åt i vissa kommuner kan den intervjuade tänka sig en centralisering av adoptionsverksamheten (både den internationella och den nationella). Hon sympatiserar med tanken som framfördes i utredningen "Adoption till vilket

pris?” när det gäller denna fråga. Hon menar att eftersom att så många barn har adopterats från andra länder under de senaste åren så har kunskapen ökat i kommunerna. Nu är vi på väg mot kärvare tider, färre och färre internationella adoptioner kommer att ske, och därför ökar behovet igen av att centralisera adoptionsverksamheten, då handläggarna riskerar att inte få tillräcklig erfarenhet. Den centralisering som föreslogs i utredningen ”Adoption – till vilket pris?” blev dock aldrig genomförd. Nu menar den intervjuade att man istället måste hitta nya vägar, såsom bättre handlägningsrutiner och ökat kunskapsspridande. Detta är framför allt ett ansvar för nationella myndigheter att axla.

När nationella adoptioner sker anser den intervjuade att öppenhet är oerhört viktigt. Vid alla nationella spädbarnsadoptioner hon medverkat har öppenhet varit A och O. Önskemål om öppenhet är en svensk utgångspunkt vid alla internationella adoptioner och den intervjuade menar att man måste dra lärdom detta och av vad öppenhet innebär för barnet på sikt. Vid nationella spädbarnsadoptioner anser hon att de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna helst skall träffas innan adoptionen, att foton skall tas, att man kan komma överens om att skicka uppföljningsrapporter och att båda familjerna skall bidra till att skapa en livsbok till barnet, så att han eller hon får veta så mycket som möjligt om sitt ursprung. Den intervjuade är medveten om att denna öppenhet medför att många sökande inte vill adoptera nationellt, då de inte kan hantera att barnets biologiska familj finns så nära, och hon menar att om man inte hanterat att den biologiska familjen kan dyka upp någon gång under barnets uppväxt så skall man inte adoptera nationellt.

Avslutningsvis menar den intervjuade att man istället för att ändra reglerna kring adoption av barn i familjehem borde förbättra utbildning, handledning och övrigt stöd till familjehemmen.

4.7.3 Intervju med en utredare på Socialstyrelsen

Allmänna Barnhuset rekommenderade mig även att kontakta Eva Elfver-Lindström på Socialstyrelsen. Intervjun med henne genomfördes per telefon. Jag hade sänt över de frågor jag ville ställa till henne i förväg och hon har i efterhand fått kontrollera sina svar.¹⁹⁸

Eva Elfver-Lindström arbetar som utredare med familjerätt på Socialstyrelsen och kommer på så sätt i kontakt med adoption. Hon har tidigare arbetat som utredare i flera olika kommuner och har även då kommit i kontakt med nationell adoption. Hon menar att nationell adoption kan vara nödvändigt och bra i vissa fall. Varje situation måste bedömas för sig och hon tycker därför att det är svårt att komma med generella riktlinjer.

---

¹⁹⁸ För frågorna se bilaga E

Enligt Socialstyrelsens rekommendationer skall föräldrar som funderar på att lämna sitt barn för adoption ges information om alla alternativ. Socialtjänsten skall inte försöka påverka dem i någon riktning, men eftersom det är ett så livsavgörande val måste föräldrarna ges all nödvändig information, speciellt om konsekvenserna av sitt beslut. När en adoption väl skall ske är Socialstyrelsens rekommendationer att den sker så öppet som möjligt¹⁹⁹ och att barnet får med sig en "livsbok" för att på så sätt någon gång få vetskap om sitt ursprung. Nationella adoptioner skall ske öppet i Sverige, på så sätt att alla parter ska få så mycket information om varandra som möjligt. Huruvida de sedan vill hålla kontakt eller inte är upp till dem. Dock poängterar den intervjuade att barnet inte bör placeras i samma kommun som de biologiska föräldrarna.

Den intervjuade känner till de nya riktlinjerna som Stockholms stad givit ut men menar att Socialstyrelsen avvaktar resultaten av utredningen "Modernare adoptionsregler" innan det är tal om några nya riktlinjer från deras sida.

4.8 Avslutande reflektioner

Mina intervjuer har åskådliggjort att området är starkt präglad av värderingar och politik. Intervjun med socialborgarrådet visar att han vill väcka debatt och föra upp problematiken kring utsatta och omhändertagna barn på agendan. Intervjuerna med socialtjänsterna visade att förfarandesättet ofta skiljer sig åt från kommun till kommun. I vissa kommuner är man mer positivt inställd till nationell adoption än i andra. I vissa kommuner arbetar man utifrån synsättet att alla adoptioner bör skötas öppet medan man i någon kommun tolkat Socialstyrelsens riktlinjer som att någon kontakt mellan parterna inte får ske efter adoptionen. De intervjuade som har arbetat med adoption i flera år och som har en del erfarenhet på området verkar tycka att vi borde dra större lärdom av de problem vi haft vid internationella adoptioner. Bland dessa personer fanns varierade åsikter kring nationell adoption, något jag skall återknyta till i nästa kapitel.

---

¹⁹⁹ Med detta menar den intervjuade inte att allmänheten skall ha någon direkt insyn, utan att alla inblandade parter (biologiska föräldrar, adoptivföräldrar och barn) ska få så mycket information som möjligt om varandra.

5 Analys

5.1 Inledning

Sammanställningen av gällande rätt och den empiriska undersökningen visar att adoption är en process där flera olika aktörer och instanser är inblandade och där betydelsen av familj, föräldraskap och barnets bästa ständigt diskuteras. Institutet adoption har visat sig präglas av politiska beslut, vetenskapliga perspektiv och kulturella föreställningar och värderingar om barn, familj och föräldraskap. Här nedan skall jag försöka analysera resultaten av mina frågeställningar i belysning av en rättighetsdiskurs.

5.2 Utgångspunkterna för en rättighetsdiskurs

Genom den utredning som har gjorts av historia och gällande rätt står det klart att det främsta kravet vid en adoption är att den skall utgå från vad som är det enskilda barnets bästa. En adoption aktualiserar emellertid inte bara barnets situation utan även de biologiska föräldrarnas rätt till familjeliv samt i viss mån familjehemsföräldrarnas/adoptivföräldrarnas rättigheter. Man kan säga att barnperspektivet ställs mot föräldraperspektivet i dessa situationer. Frågan är vems rättigheter som egentligen präglar lagstiftningen och de sociala myndigheternas arbete. Detta skall jag försöka besvara här nedan.

Barn har en lagstadgad rätt till en familj, både enligt svensk och enligt internationell rätt. Rätten till familj som stadgas i Europakonventionen²⁰⁰ verkar dock inte specifikt handla om barnets rätt utan snarare om familjens rätt att få vara en familj, utan allt för stor inverkan och styrning från utomstående parter. Just barnets rätt diskuteras emellertid mer och mer, och begreppet barns rätt till familjeliv har således blivit alltmer accepterat. På något sätt har barn rätt till en familj, det kan vara den biologiska familjen, en adoptivfamilj, ett familjehem, osv.

5.3 Tillbakablick

Den historiska tillbakablicken visar att reglerna och tankarna kring adoption har förändrats och utvecklats väsentligt under åren. Syftet med att införa adoption i Sverige var att fler par skulle uppmuntras till detta, då det fanns många barn som man ansåg behövde adopteras. Den rådande uppfattningen var att långvariga fosterhemsplaceringar innebar en stor osäkerhet för både barn och fosterföräldrar och att fler barn skulle kunna få växa upp under bättre förhållanden om adoption infördes och förstärkte denna relation. Här

---

²⁰⁰ Se kapitel 3.1.1

stod med andra ord barnets rättigheter och adoptivföräldrarnas möjligheter i fokus, även om barnets rättigheter såg annorlunda ut än vad de gör idag. De biologiska föräldrarna ansågs inte ha någon självklar rätt till sitt barn, utan deras förmågor vägdes mot adoptivföräldrarnas för att se vilken som var den bästa familjen åt barnet. Utgångspunkten skulle alltid vara barnets bästa, vilket just då innebar att ha bra föräldrar.

De adoptioner som skedde vid denna tidpunkt var svaga adoptioner. Det adopterade barnet hade kvar många band till sin biologiska familj och adoptionen sågs juridiskt sett som svagare än en biologiska grundad relation. Det adopterade barnet hade efter adoptionen två familjer, vilket uppenbarligen inte sågs som något problem. Detta visar att barnets rätt till sin biologiska familj sågs som väldigt stark och att adoptivfamiljen snarare var ett komplement till den biologiska familjen. Även om rätten att uppfostra sitt barn inte sågs som någon självklarhet, ville man inte klippa några juridiska band mellan barnet och dess biologiska familj. På detta sätt ansågs barnet få det bästa av två världar. Denna typ av svaga adoption har vissa likheter med dagens vårdnadsöverflyttningar. Barnet får nya vårdnadshavare som han eller hon lever tillsammans med men hör juridiskt sett fortfarande samman med sin biologiska familj. Den svaga adoptionen kunde hävas, precis som en vårdnadsöverflyttning inte är permanent, och barnet ärvde sin biologiska familj, precis som vid en vårdnadsöverflyttning.

Under mitten av 1900-talet hade förutsättningarna förändrats och det fanns inte längre mängder av barn som behövde nya familjer utan snarare mängder av familjer som ville ha barn. Förändringen i samhällsklimatet medförde en förändring i tankesättet. I 1955 års handbok för adoption riktades större fokus mot det enskilda barnet och det stadgades att alla barn har rätt till en familj. Bokens resonemang utgick ifrån moderns och barnets perspektiv, men även adoptivföräldrarnas situation beaktades. I och med att stark adoption infördes stärktes adoptivbarnets relation till sina adoptivföräldrar samtidigt som alla band till den biologiska familjen klipptes av. Fokus var nu förflyttat från barnet och den biologiska familjen till barnet och adoptivfamiljen, som nu blev en ersättande familj istället för en kompletterande familj. Denna typ av starka adoption fick dock aldrig någon genomslagskraft, då nationell adoption i princip avstannade under 1960-70-talet och ersattes av internationell adoption. Sedan dess har endast ett fåtal nationella adoptioner skett per år i Sverige. Andra åtgärder, såsom långvariga familjehemplaceringar, tillämpas i högre utsträckning i Sverige idag. Enligt vad som framkommit under mina intervjuer kan detta ses som ett resultat av att så många adoptioner genomfördes under adoptionslagens första decennier, i många fall utan att tillräckliga skäl egentligen fanns, och att man idag är väldigt rädd för att göra om samma misstag och ta barn från sina föräldrar på felaktiga grunder.

5.4 Rättsläget idag

Det låga antal nationella adoptioner som genomförs i Sverige varje år tyder på att adoption ses som en sista utväg. Detta bekräftas av de personer jag har

intervjuat, även om förhållningssättet och tankarna kring adoption har visat sig skifta från person till person. Genom min studie av aktuell forskning och utredningsarbeten har framkommit att adoption i många fall är bättre för barn än att fortsätta vara familjehemsplacerade eller att i vissa fall återvända till sin biologiska familj. Frågan är då varför nationell adoption är så ovanligt i Sverige. Det finns inga hinder i lagen, utan problemet verkar snarare ligga i förhållningssättet hos myndigheter och sjukvård. Enligt min undersökning ser majoriteten av de intervjuade socialarbetarna inte adoption som ett alternativ till långvariga familjehemsplaceringar. Detta kan bero på att återföreningsprincipen är så starkt förankrad i svensk rätt och hos den svenska socialtjänsten. Flertalet av de intervjuade socialarbetarna menade att en återförening alltid är att önska, då barn ofta mår bäst av att leva med sina biologiska föräldrar. Den rådande synen är alltså att barns bästa är att bo tillsammans med sina föräldrar och att barns bästa i princip alltid överensstämmer med föräldrarnas bästa. En av de intervjuade poängterade dock att det råder delade meningar kring hur långt återföreningsprincipen skall dras. Ett läger menar att det inte är säkert att en återförening alltid är bäst för barnet då man alltid måste utgå från det enskilda barnets förutsättningar. Ett annat läger ser däremot relationen mellan de biologiska föräldrarna och barnet som obrytbar och helig, och man kan fråga sig om barnets bästa alltid tillgodoses om man arbetar utifrån detta synsätt.

Av de intervjuade fanns de som menade att vi i Sverige inte längre har de problem som motiverar adoptioner inom landet. Man kan undra vad detta uttalande grundas på då tusentals barn omhändertas varje år i Sverige. En av de intervjuade såg adoption som ett alternativ, men endast om föräldrarna själva tog upp det. Här är respekten för de biologiska föräldrarnas privat- och familjeliv så stark att man inte vill föreslå adoption. I en av kommunerna var man istället mycket positiv till nationella adoptioner och föreslog det ibland för föräldrar i svåra situationer. Denna person var den enda av de intervjuade som verkade sätta barnets rättigheter allra först och väga in alla alternativ, med fokus på att varje enskilt barn skall få en så bra livssituation som möjligt.

5.4.1 Barnets bästa

Allt sedan adoption infördes i Sverige har trygghet och kontinuitet för barnet framhållits som två av de främsta fördelarna med adoption. Tanken är att barnet skall få en familj för livet som han eller hon kan rota sig och må bra i. I många fall borde det stå tämligen klart att adoption är det bästa för barnet. Barn som har varit familjehemsplacerade länge återvänder sällan hem till sina biologiska föräldrar. Istället för att växa upp i en ständig ovisshet med familjehemsföräldrar som kan avbryta vistelsen när som helst och istället för att stå utan familj när man blir myndig kan man fråga sig om dessa barn rimligen inte borde ges möjlighet till en ny familj, för livet. Så resonerar i alla fall en av de intervjuade socialarbetarna, några av de sakkunniga samt den intervjuade politikern.

Det står klart att nationell adoption idag, i de ytterst få fall som det förekommer, tillämpas för att ge barn en familj och inte för att ge en familj barn. Det är alltså barnets rättigheter och inte adoptivföräldrarnas möjligheter som ligger till grund för institutet. Dock är frågan i vilken mån de biologiska föräldrarnas rättigheter präglar tillämpningen och handläggningen av dessa ärenden.

5.4.2 Öppenhet vid adoption

Resultatet av den empiriska undersökningen visar att förfarandesättet kring adoption skiljer sig åt från kommun till kommun. Som exempel arbetar man inte med öppenhet som huvudregel vid adoptioner i någon av kommunerna. Detta trots att Socialstyrelsens handbok om adoption förespråkar öppenhet och trots att sakkunniga och forskare på området bestämt hävdar att det ligger i barnets intresse att adoptionen sköts öppet, på så sätt att alla inblandade parter skall få så mycket information som möjligt om varandra. Barnets rätt till sitt ursprung är en grundläggande rättighet och något man alltid eftersträvar när det gäller internationell adoption. Flertalet av de intervjuade poängterade att man borde dra lärdom av erfarenheterna av internationell adoption i arbetet med nationell adoption. I en av kommunerna insåg man vikten av öppenhet men uppfattade det som att alla band måste klippas av och att ingen kontakt får ske mellan parterna efter adoptionen, eftersom adoptioner numera är starka.

5.4.3 Potentiella problem med adoption

De problem med adoption som framhållits i intervjuerna är bland annat att en adoption permanent bryter alla juridiska band med de biologiska föräldrarna. Frågan är om detta alltid är ett problem. Under förutsättning att en adoption sker till det enskilda barnets bästa får han eller hon istället nya föräldrar och band till en ny familj. Stark adoption infördes på 1950-talet just i syfte att stärka barnets rättigheter och barnets plats i den nya familjen, vilket borde ses som positivt för barnet och inte negativt. Andra problem som tagits upp är att många familjehemsföräldrar inte vill adoptera det barn som är placerat hos dem, då de i så fall förlorar ekonomisk ersättning från kommunen. Man kan fråga sig om det faktum att vissa familjehem inte vill överta vårdnaden om eller adoptera ett barn på grund av ekonomiska skäl borde få avskräcka oss från att införa adoption i större utsträckning. Detta tyder snarare på att fel familjehem rekryterats, vilket även politikern och en av socialarbetarna konstaterade i intervjuerna.

En annan faktor som tagits upp är att de som vill adoptera internationellt ofta inte kan tänka sig att adoptera nationellt, på grund av "närheten" till den biologiska familjen. Detta torde inte heller vara något problem. Antalet barn per år som skulle bli aktuella för nationell adoption är inte så många att alla som är anmälda för internationell adoption måste tänka om och överväga nationell adoption. Dock kan man fråga sig om de inte borde få frågan i samband med att de anmäler sig till internationell adoption. Som framgick

av studien från 1990-talet fick ingen av adoptanterna någon information om att det kunde bli aktuellt med en adoption inom Sverige.

Ett ytterligare problem är att många potentiella adoptivföräldrar verkar vara rädda för att lämnas ensamma, utan stöd från de sociala myndigheterna (vilket de ofta haft regelbundet om de tidigare varit familjehem till det aktuella barnet). Rimligen borde även adoptivföräldrar få behövligt stöd av socialtjänsten, i den mån de behöver det. En adoption måste nog uppföljas och alla parter måste få det stöd de behöver, både barnet, adoptivföräldrarna och de biologiska föräldrarna, vilket verkligen har poängterats av de sakkunniga under intervjuerna. Ett ytterligare problem som belystes under intervjuerna, både av en socialarbetare och av en sakkunnig, är att de som vill lämna sitt barn för adoption ofta blir illa bemötta av både sjukvård och sociala myndigheter. Ofta försöker man tala dessa föräldrar ”till rätta” och få dem att istället välja andra lösningar. Detta lär grunda sig i en bokstavstrogen tolkning av återföreningsprincipen och en bristande förmåga att se till det enskilda barnets bästa.

5.4.4 Adoption mot vårdnadshavarnas vilja

Av de nordiska länderna är det endast Sverige som saknar möjlighet att adoptera utan vårdnadshavarens samtycke. Detta kan inte påstås bero på skillnader i samhällssituation. Barn i Norge, Danmark och Finland bör sannolikt ha det lika bra som barn i Sverige och förutsättningarna eller behovet av ”tvångsadoptioner” borde därför inte skilja sig åt. En förklaring till skillnaden kan vara att den allmänna synen i Sverige är att det finns så goda möjligheter till ingripanden av annan art att ”tvångsadoption” inte är nödvändigt för att tillgodose barnets intressen. Dessa möjligheter finns dock även i de andra nordiska länderna och de har ändå denna typ av adoption som alternativ. Inte heller torde det råda olika uppfattningar om adoptioners betydelse för barn i Sverige jämfört med de övriga nordiska länderna. Forskningsresultat visar ju att adoption kan vara bättre för barnet än långvariga familjehemsplaceringar.²⁰¹ Skillnaden i synsätt mellan länderna har snarare sin förklaring i att vi har en annan syn på föräldrars rätt till sina barn i Sverige än vad man har i övriga nordiska länder. Svensk rätt präglas av en stor respekt för den biologiska föräldrarnas rätt till sitt barn och en syn på föräldraskap som något obrytbart.

Den enda möjligheten till adoption mot vårdnadshavarnas vilja som finns i Sverige idag är att först genomföra en vårdnadsöverflyttning eller förordna en särskild vårdnadshavare åt barnet som sedan godkänner adoptionen. På så sätt kan man kringgå föräldrarnas motstånd i fall där en adoption är till det enskilda barnets bästa. Dock är den allmänna uppfattningen i Sverige att detta inte är en möjlig väg, även om lagen inte förhindrar det. En av de intervjuade är helt emot adoption mot vårdnadshavarnas vilja och menar att barn alltid kommer vilja återförenas med sina föräldrar. Samtidigt menar denna person att man inte kan lita på vad barn säger i sådana situationer då

---

²⁰¹ Se de utredningar jag tar upp i stycke 3.1.6

de är i en enorm konfliktsituation mellan de biologiska föräldrarna och familjehems-/adoptivföräldrarna. Majoriteten av de andra intervjuade ställer sig dock frågande till denna motvilja. De menar att det enskilda barnets bästa alltid måste vara avgörande och att samhället annars inte drar sig för att gå in med tvångsmedel i privatpersoners liv. I vissa fall överensstämmer inte barnets bästa med föräldrarnas vilja och därför menar man att adoption mot vårdnadshavarnas vilja borde vara möjligt, i undantagsfall. Dock är de alla överens om att adoption med vårdnadshavarnas samtycke först måste upp på agendan, innan man kan börja diskutera ”tvångsadoption”.

Efter att ha intervjuat socialarbetare i tre kommuner kan jag konstatera att tillvägagångssättet vid adoptioner skiljer sig åt markant. Flera av de intervjuade tog upp just detta, att erfarenheten och kunskapen är så varierande. En centralisering av den nationella adoptionsverksamheten diskuterades därför som en rimlig lösning. Detta skulle leda till att alla inblandade hade erforderlig kunskap och erfarenhet och alltid arbetade med barnets bästa som utgångspunkt vilket i sin tur skulle stärka rättssäkerheten.

Sammanfattningsvis kan konstateras att barns bästa och barns rättigheter är utgångspunkten när det gäller adoption idag, både i lagstiftning och i riktlinjer och direktiv. Dock verkar det inte råda konsensus mellan motiven med lagen och praxis hos de sociala myndigheterna, vilket jag skall återkomma till mer i mitt avslutande kapitel.

6 Slutsatser

6.1 Lägeskontroll

Efter att ha studerat ett antal böcker och genomfört ett antal intervjuer har jag dragit vissa lärdomar och kan se vissa återkommande mönster på detta mycket intressanta område.

Kontentan av den historiska tillbakablickens är att adoption under alla år har reglerats och debatterats utifrån vad som under olika tidsperioder har uppfattats som problem och med föreställningar om vad som är bäst för barn och vad en familj är. Detta är ständigt skiftande och beror på faktorer som politik, samhällsklimat, kultur och värderingar. Från att från början ha varit ett institut för att ge ”utsatta” barn nya familjer är adoption idag främst ett sätt att bilda familj, vilket numera sker genom internationell adoption. Dock finns det fortfarande barn i Sverige som placeras i familjehem vid låg ålder och sedan blir kvar där till sin 18-årsdag, då de står utan familj (på pappret). Dessa placeringar, uppväxtplaceringar, kan knappast påstås vara till det enskilda barnets bästa. Det finns även fall där man kan konstatera, redan när ett barn föds, att föräldrarna aldrig kommer att kunna ta hand om barnet, exempelvis om de är grava missbrukare eller har en utvecklingstörning. Borde inte detta barn ges möjligheten att få en ny familj, en ny start, direkt?

En av anledningarna till att nationell adoption tillämpas i så låg utsträckning idag verkar vara djupt rotade värderingar hos socialarbetare och sjukvårdspersonal. Dessa personer är klart styrda av återföreningsprincipen, som är grundläggande inom den svenska familjehemsvården. Även om principen har fått mindre och mindre utrymme under de senaste åren är den fortfarande en viktig grundbult som skall tillförsäkra omhändertagna barns rättigheter och deras möjligheter att återförenas med sina föräldrar. Trots det är utgångspunkten i många fall fortfarande ett föräldraperspektiv, med en rätt för föräldern att vara med sitt barn, istället för en rätt för barnet att ha en trygg och varaktig familj. Det sistnämnda innefattar självklart att ha en nära och god relation till sina föräldrar, men det bör vara i den mån det är till det enskilda barnets bästa, vilket ibland innebär att barnet måste ges nya föräldrar.

De intressekonflikter som kan uppkomma mellan barn och föräldrar vid placeringar och adoptioner glöms lätt bort i lagstiftning, förarbeten och doktrin. Ofta sätter man likhetstecken mellan det bästa för föräldrarna och det bästa för barnet. Ett exempel på det är betydelsen av ”rätten till familjeliv” i Europakonventionen. Artikelns skyddsområde är privat- och familjelivet vilket borde tillförsäkra barn rätten till en varaktig och trygg familj. Istället skyddar den ofta föräldrarna och deras rätt till sina barn och till sin familj. Europakonventionen ger med andra ord föräldrarna större rätt till sina barn än vad den ger barn rätt till en trygg familj och uppväxt.

6.2 Framåtblick

I detta stycke ämnar jag komma med några förslag på förändringar som jag menar bör ske, både i lagstiftningen och i förhållningssättet hos de sociala myndigheterna och hos samhället i stort.

6.2.1 Barns rättigheter måste stå i fokus

Som den historiska tillbakablicken har visat så har de biologiska föräldrarnas rätt till sina barn präglat lagstiftningen och de sociala myndigheternas arbete (i olika utsträckning) under årens lopp. I dagens samhälle borde det inte längre få vara fråga om föräldrarnas rätt till sitt barn utan barnets rätt till en familj och en trygg uppväxt. Utgångspunkten är att det är föräldrarna som ansvarar för barnets uppväxt, dess uppfostran och utveckling. Skulle de vara förhindrade att ta hand om sitt barn på något sätt får samhället rycka in och stötta och komplettera dem och i sällsynta fall även ersätta dem. Samhället tar här på sig ett stort ansvar och det är därför av yttersta vikt att man värnar om barnets behov och intressen och sätter det enskilda barnets bästa i främsta rummet genom hela processen. Barns behov av trygga relationer och levnadsförhållanden bör i största möjliga utsträckning vara avgörande vid bedömningen av dessa frågor. Man får göra en avvägning mellan å ena sidan respekten för barnets och föräldrarnas privat- och familjeliv och å andra sidan behovet av att trygga barnets hälsa.

Många omhändertagna barn har en svår bakgrund med missförhållanden i hemmet av olika slag. Det är därför extra viktigt att samhället bidrar till att bygga upp nära och förtroendefulla relationer till barnet och möter honom eller henne med respekt. Har barnet varit placerat i ett familjehem under en tid och där byggt upp goda relationer till den nya familjen och skapat sig en trygg tillvaro där är det av yttersta vikt att barnet inte berövas den grundtrygghet som han eller hon har utvecklat i sitt ”nya hem”. Istället bör detta barn ges möjligheten till en ännu tryggare vardag, med en familj för livet. Nationell adoption blir inte aktuellt i så många fall, men när adoption väl är det bästa för barnet borde inget få stå i vägen. Såsom poängterats i utredningsarbeten är det inte säkert att en legal ändring av status från familjehem till adoptivhem i sig ändrar familjeförankringen, men i många fall torde den göra det och innebära en extra trygghet både för barnet och för adoptivföräldrarna som gör att de båda vågar satsa och lita på att deras relation varar för livet.

6.2.2 Adoption bör vara ett alternativ till långvariga familjehemsplaceringar

Det råder en syn att vi i Sverige idag har bättre alternativ än adoption, såsom långvariga familjehemsplaceringar och vårdnadsöverflyttningar. Såsom forskning har visat är dock adoption oftast bättre för barn än att fortsätta vara familjehemsplacerade. Tanken med vårdnadsöverflyttningar verkar vara att om vårdnaden väl har överflyttats till familjehemsföräldrarna är

barnets intressen tillräckligt tillgodosedda och anledning saknas att ytterligare förankra barnets rättsliga relation till familjehemsföräldrarna genom adoption. I detta resonemang glöms många viktiga aspekter bort. En placering (oavsett om en vårdnadsöverflyttning har skett till familjehemsföräldrarna eller inte) kan alltid avslutas, och innebär ingen permanent trygghet för barnet. Barnet får inte heller någon familj för livet utan den juridiska relationen upphör när barnet blir myndigt.

Även om de flesta omhändertagna barn aldrig kommer att bli föremål för adoption (förhoppningsvis kan majoriteten återvända till sina föräldrar) finns det fall där adoption åtminstone borde vara ett alternativ. Detta gäller speciellt små barn, adoption av äldre barn innebär ofta mer komplikationer och resulterar oftare i så kallade sammanbrott. Det är av yttersta vikt att genomgripande utredningar görs innan en adoption ens kan komma på tal, då det måste stå klart att barnet inte kommer att kunna återvända till sin biologiska familj och leva ett bra liv med dem inom en rimlig tid. De misstag som har skett förr, när barn tagits från sina föräldrar på felaktiga grunder, får under inga omständigheter upprepas. När en återförening inte längre framstår som ett rimligt mål borde dock adoption vara något som socialarbetare överväger, beroende på respektive situation.

De potentiella problem med adoption som har tagits upp under intervjuerna behöver inte ses som problem. En adoption skall endast ske om den är till det enskilda barnets bästa. Att banden då klipps mellan detta barn och dess biologiska föräldrar är inte så negativt att adoptionen inte bör ske. Allt talar för att adoptioner skall ske så öppet som möjligt och därför behöver inte en adoption betyda ett slutgiltigt uppbrott. Vill alla inblandade parter fortsätta hålla kontakt finns inga hinder för det. Detta är något som de biologiska föräldrarna och adoptivföräldrarna själva kan komma fram till. När det gäller det faktum att vissa familjehemsföräldrar inte vill adoptera det barn som är placerat hos dem på grund av ekonomiska skäl, eller att vissa inte vill adoptera ett inhemskt spädbarn på grund av närheten till den biologiska familjen, kan konstateras att dessa förmodligen inte var lämpliga som adoptivföräldrar ändå. Det är barnets bästa som skall ligga till grund för en placering och inte de ekonomiska faktorerna. De som inte är villiga att adoptera nationellt på grund av den biologiska familjen borde förmodligen inte heller göra det, då utgångspunkten alltid skall vara öppenhet och att barnet skall få vetskap om sitt ursprung. Kan man som förälder inte hantera detta är man förmodligen inte redo att adoptera nationellt.

Vidare borde möjligheterna till adoption mot vårdnadshavarnas vilja utredas närmare, när det gäller barn som varit placerade en längre tid. På ett sätt kan man säga att detta förbud begränsar barnets rätt till familjeliv (genom adoption) i de fall när adoption skulle vara till barnets bästa. Som jag tidigare nämnt överensstämmer inte alltid barnets bästa med föräldrarnas vilja och då är det samhällets ansvar att se till barnets bästa, trots att detta må strida mot föräldrarnas vilja. Bestämmelsen kunde utformas i stil med de övriga nordiska ländernas lagstiftning, det vill säga att "tvångsadoption"

borde vara möjligt om det på ett avgörande sätt bedöms vara till barnets bästa.

6.2.3 En centralisering är nödvändig

Efter att ha gjort en historisk tillbakablick framstår det som relativt uppenbart att svensk social- och familjepolitik under åren har präglats av värderingar och ideologiska idéer i större mån än av vetenskap och forskning. Detta gäller även för de sociala myndigheterna, som verkar starkt präglade av politik och godtyckliga bedömningar. Av den empiriska undersökningen framgick att förfarandesättet kring adoption än idag skiljer sig åt markant mellan kommunerna. Frågan är om det inte borde se likadant ut överallt i landet, för alla inblandade parter skull. Med tanke på de få fall av nationell adoption som sker per år vore det en idé att centralisera verksamheten, så att alla fall alltid sköts av personer med speciella kunskaper och erfarenhet av nationell adoption. Denna myndighet kunde sprida information om att nationell adoption är möjligt och hit kunde par som är intresserade av nationell adoption vända sig (idag saknas möjlighet att anmäla sig för nationell adoption och det är därför inte så lätt att hitta lämpliga adoptivföräldrar när en adoption väl skall ske). Härifrån kunde även stöd och uppföljning till alla inblandade parter ges. På detta sätt skulle förmodligen även de kvinnor (och män) som väljer att lämna sina barn för adoption bli bättre bemötta.

6.2.4 Vikten av öppenhet

Under detta arbetes gång har framkommit några viktiga kriterier vid adoptioner, som även har framhållits av de intervjuade. En av de främsta är öppenhet vid adoption, vars vikt historien har lärt oss. De adoptioner som genomfördes i mitten av 1900-talet skedde under stort hemlighetsmakeri, varken de biologiska föräldrarna eller barnet skulle få någon information om varandra. Detta visade sig dock få negativa konsekvenser, då många adopterade barn växte upp med en känsla av rotlöshet. Idag är utgångspunkten att alla adoptioner skall ske så öppet som möjligt och alla barn anses ha rätt att få vetskap om sitt ursprung. Dock verkar socialtjänsterna runt om i landet inte veta hur de ska hantera nationella adoptioner, och stor oenighet verkar råda kring just information. Såsom de sakkunniga har poängterat under intervjuerna är öppenhet av yttersta vikt för barnets utveckling i adoptivfamiljen. Riktlinjerna på området borde därför bli tydligare (vilket kunde ske lättare genom en centralisering av verksamheten). Möjligen borde det även införas en bestämmelse i lagen som ålägger adoptivföräldrarna att informera barnet om adoptionen och om dess ursprung. En liknande regel finns i Barnkonventionen men borde även införas i svensk lag, som ett förtydligande och tydligt ställningstagande när det gäller barns rättigheter.

6.3 Avslutande kommentarer

Även om det just nu är ett för stort steg att införa en ny adoptionsform i Sverige, såsom adoption mot vårdnadshavarnas vilja, är det på tiden att förhållningssättet till nationell adoption förändras. Genom förbättrad information från socialtjänstens sida hade fler frivilliga öppna adoptioner kunnat komma till stånd. Adoption skulle kunna tillämpas i större utsträckning om det kommer nya tydliga riktlinjer och förhållningssätt från ledande instanser och om attityden hos dem som arbetar med sådana frågor förändras. Det är visserligen inte konstigt att det hos socialarbetare och andra professionella finns en rädsla för att göra om gamla misstag, med tanke på alla skräckhistorier om adoption som spridits genom åren. Samtidigt finns det minst lika många skräckhistorier om barn som blivit illa behandlade på institutioner och i familjehem och trots det har vi inga problem att placera barn på dessa sätt. Vi kan inte längre låta historien skrämja oss, det bästa vi kan göra är att lära oss av de misstag som har begåtts och på så sätt öka vårt kunnande. Vi måste sluta skylla på vad som har hänt och istället se framåt och anpassa de sociala myndigheternas förhållningssätt till den rådande situationen idag.

Det är av högsta vikt att attityden till adoption förändras. Varför är det så tabubelagt att lämna sitt barn för adoption men fullt accepterat att göra abort? Den studie som gjordes på 1990-talet bekräftar vad de sakkunniga uttalat under intervjuerna, att de som lämnar sina barn för adoption (främst spädbarnsadoption) inte är kvinnor med sociala problem, utan snarare kvinnor som har upptäckt graviditeten för sent och sedan noga tänkt igenom sitt beslut om adoption. Dessa personer tar ofta detta svåra beslut av hänsyn till barnet, då de vill att det ska få ett bättre liv än vad de själva kan ge det. Att deras beslut sedan leder till att en annan familj får ett efterlängtat barn kan inte ses som något annat än ett enormt plus.

Avslutningsvis vill jag poängtera att det alltid måste vara barnets bästa och barnets rättigheter som är avgörande för alla potentiella adoptioner. Om ett barn har varit placerat i familjehem under en längre tid och det står klart att han eller hon aldrig kommer att kunna återförenas med sina biologiska föräldrar skall det inte få finnas några hinder för adoption. Det är därför av yttersta vikt att de familjer som rekryteras som familjehem åt små barn redan från början får frågan om de i framtiden kan tänka sig adoption. Vad gäller de biologiska föräldrarna så har de vissa grundläggande rättigheter men det är dags att det fastslås att dessa är sekundära till barnets rättigheter. Det är ingen rättighet att vara förälder, däremot är det en rättighet att som barn få ha en trygg uppväxt. Det kan inte ses som annat än positivt att Stockholms stad nu har väckt denna debatt. Jag hoppas att deras nya riktlinjer får genomslagskraft i hela landet och att barn som föds med dåliga förutsättningar på så sätt kan få en chans till en nystart i livet.

Bilaga A

Intervjufrågor till socialarbetare på socialtjänsten i Helsingborg, Lund och Stockholm, Östermalms stadsdelsförvaltning

1. Vilka är dina inledande tankar kring nationell adoption?
2. Har du kommit i kontakt med nationell adoption? På vilket sätt?
3. Hur stor vikt fäster ni vid barnets vilja, önskan och uppfattning vid en adoptionsutredning? Från vilken ålder? På vilket sätt pratar ni med barnen; enskilt/ tillsammans med de biologiska föräldrarna/tillsammans med adoptivföräldrarna?
4. Föreslår ni (på socialtjänsten) någonsin adoption (eller avråder från) för föräldrar som inte kan ta hand om sina barn? Varför/varför inte?
5. Återföreningsprincipen har ett mycket starkt fäste i svensk barnavård och i familjepolitiken, hur stark är den i ert arbete? Vilka andra principer arbetar ni efter?
6. Stockholms kommun har infört nya riktlinjer kring nationell adoption, som bl.a. innebär att adoption ska förordas framför långvariga familjehemsplaceringar och i vissa fall även när det gäller spädbarn. Har du märkt av denna debatt? Om ja, på vilket sätt?
7. Hade du/ni kunnat tänka er att arbeta efter nya riktlinjer, med adoption som ett alternativ till långvariga placeringar eller då spädbarn behöver tas om hand om?
8. Hur många fall kommer ni i kontakt med per år där adoption hade kunnat vara ett alternativ?
9. Vilka är dina tankar kring öppen adoption, där barnet och de biologiska föräldrarna behåller viss kontakt?

Bilaga B

Intervjufrågor till socialborgarrådet i Stockholm på hans kontor i Stadshuset i Stockholm den 15 mars 2010

1. Vilken är din uppgift som socialborgarråd i Stockholm?
2. Stockholms stad är först i landet med att införa nya riktlinjer för nationell adoption. Vad ligger bakom detta?
3. Vilket underlag grundar sig de nya riktlinjerna på? (ex. BUSS-rapporten, den danska studien, m.fl.)
4. Vad innebär de nya riktlinjerna, mer konkret? (dvs. vilka barn ska kunna adopteras, under vilka förutsättningar ska detta kunna ske, vem ska kunna adoptera dem, vilka principer ska styra socialtjänstens arbete, ska socialsekreterarna själva föreslå adoption, dvs. ska de vara mer aktiva, etc.)
5. Hur ska ni införliva de nya riktlinjerna?
6. Har ni utbildat socialsekreterarna vid införandet av det nya förhållningssättet?
7. Vad menar du är fördelarna med adoption framför vårdnadsöverflyttning?
8. Har ni resonerat något kring tvångsadoption?
11. Behövs det ändringar i reglerna kring familjhem? Bör det införas utbildning av nya familjehem, bör det ske rekrytering av andra familjehem, bör familjehemmen få mer stöd och hjälp från socialtjänsten?
12. Återföreningsprincipen har ett väldigt starkt fäste i svensk barnavård, menar du att denna princip har fått för stor betydelse och nu bör vika för vissa andra intressen, såsom barnets rättigheter?
13. Hur många barn tror du att det rör sig om per år som skulle kunna vara tänkbara för adoption (i Stockholm)?
14. Anser du att det behövs lagändringar för att kunna nå en bra situation för de utsatta barnen?

15. Vilken är din syn på de två statliga utredningarna (Adoptionsutredningen och Barnskyddsutredningen) när det gäller adoption?
16. Hade ni kunnat tänka er att möjliggöra öppna adoptioner, där barnet bibehåller viss kontakt med sin biologiska familj?
17. Du har varit styrelseordförande i Adoptionscentrum, hur påverkade det dig? Förändrade det sin syn på adoption inom Sverige?
18. Vad är din förhoppning inför framtiden, när det gäller utsatta barn?

Bilaga C

Intervjufrågor till Ingrid Stjerna i hennes bostad den 15 mars 2010

1. Vilken är din yrkesroll och vad har du arbetat med under åren?
2. Vilken är din inställning till nationell adoption?
3. Vilka personer (kvinnor) lämnar sina barn för adoption?
4. Vad tycker du måste göras för att en förändring skall kunna ske?
5. Hur resonerar du kring återföreningsprincipen?
6. Varför tror du att nationell adoption är ett så problemfyllt område?
7. Vad tycker du om öppen adoption?
8. Vilken är din inställning till de utredningar som gjorts på sistone?
9. Vilken är din förhoppning inför framtiden?

Bilaga D

Intervjufrågor till socionom Elsa Nyberg per telefon den 19 mars 2010

1. Vilken är din roll/yrke?
2. Hur kommer du i kontakt med nationell adoption? Spädbarnsadoption? Adoption av familjehemsplacerade barn?
3. Vilken är din inställning till nationell adoption?
4. De riktlinjer du bl.a. skriver om i din artikel ur Adoptionscentrums tidning, ska alla följa dem? Eller det är upp till varje kommun? Vad tycker du om detta? Borde systemet vara centraliserat?
5. Hur resonerar du kring återföreningsprincipen?
6. Hur resonerar du kring öppen adoption?
7. Vilken är din inställning till de utredningar som har gjorts på sistone?
8. Har du några avslutande tankar?

Bilaga E

Intervjufrågor till Eva Elfver-Lindström på Socialstyrelsen per telefon den 10 mars 2010

1. Vilka är dina inledande tankar kring nationell adoption?
2. På vilket sätt har du kommit i kontakt med nationell adoption?
3. Vilken är din roll på Socialstyrelsen?
4. Hur går förfarandet kring nationell adoption till?
5. Anser du att nationell adoption används i rätt utsträckning idag? Borde institutet tillämpas i större/mindre utsträckning och i så fall varför?
6. Hur ser era rekommendationer ut, ska socialarbetare någonsin föreslå (eller avråda från) adoption för föräldrar som inte kan ta hand om sina barn? Varför/varför inte?
8. Stockholms kommun har infört nya riktlinjer kring nationell adoption, som bl.a. innebär att adoption ska förordas framför långvariga familjehemsplaceringar och i vissa fall även när det gäller spädbarn. Har du märkt av denna debatt? Om ja, på vilket sätt? Vad anser du om detta?
9. Hade du/ni kunnat tänka er att ge ut nya riktlinjer, med adoption som ett alternativ till långvariga placeringar eller då spädbarn behöver tas om hand om?
10. Vilka är dina tankar kring öppen adoption, där barnet och de biologiska föräldrarna behåller viss kontakt?
11. Har du några avslutande tankar?

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Departementspromemorior

Ds 2001:53 *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.*

Statens offentliga utredningar

SOU 1954:6	<i>Förslag till ärvdabalk</i>
SOU 1974:7	<i>Barn och ungdomsvård</i>
SOU 1996:115	<i>Barnkonventionen och utlänningslagen</i>
SOU 2000:77	<i>Omhändertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga</i>
SOU 2005:81	<i>Källan till en chans – Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården</i>
SOU 2009:61	<i>Modernare adoptionsregler</i>
SOU 2009:68	<i>Lag om stöd och skydd för barn och unga</i>
AKM 1908:89	<i>Andra kammarens motion</i>
FKP 1917:36	<i>Första kammarens protokoll</i>
AKP 1917:49	<i>Andra kammarens protokoll</i>

Betänkanden

Kommittébetänkande 1917 *Förslag till lag om adoption 1913*
Lagutskottets utlåtande (LU) 1908:19 *Lagutskottets betänkande utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse av Konungen angående lag om adoption*

Propositioner

Prop. 1944:100	<i>Med förslag till lag angående om ändrad lydelse av 8, 21 och 22 §§ lagen den 14 juni 1917 (nr 378) om adoption.</i>
Prop. 1958 A:144	<i>Med förslag till ärvdabalk m.m.</i>
Prop. 1970:186	<i>Föräldrabalken m.m.</i>
Prop. 1979/80:1	<i>Om socialtjänsten</i>
Prop. 1980/81:112	<i>Om samtycke och tillstånd till adoption</i>
Prop. 1981/82:168	<i>Om vårdnad och umgänge m.m.</i>
Prop. 1989/90:28	<i>Vård i vissa fall av barn och ungdomar</i>
Prop. 1996/97:124	<i>Ändring i socialtjänstlagen</i>
Prop. 2002/03:53	<i>Stärkt skydd till barn i utsatta situationer</i>

Publikationer

Barnuppdraget i Stockholms socialtjänst, slutrapport 2009
SOSFS 1997:15 s. 57
SOSFS 2006:20
Socialstyrelsen (2006b)

Statistik från Socialstyrelsen, Familjerätt, 2009
Statistik från MiA 2010

Upphävda författningar

SFS 1917:378
SFS 1944:180
SFS 1958:637
SFS 1958:640
SFS 1970:840
SFS 1971:796

Litteratur

Direktionen över Allmänna Barnhuset (1955) *Adoption. En vägledning för myndigheter, tjänstemän och förtroendemän, vilka har att syssla med frågor angående adoption*, Stockholm

Direktionen över Allmänna Barnhuset (1969) *Adoption. En vägledning för myndigheter, tjänstemän och förtroendemän, vilka har att syssla med frågor angående adoption*, Stockholm

Ewerlöf, Göran, m.fl. (2004) *Barnets bästa – om föräldrars och samhällets ansvar*, Norstedts Juridik, Stockholm

Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur, Lund

Lindgren, Cecilia (2006) *En riktig familj – Adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917-1975*, Carlssons Bokförlag, Falun

Mattsson, Titti (2006) *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus Förlag, Uppsala

Mattsson, Titti (2010) *Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården*, Liber, Malmö

Nygaard Christoffersen, m.fl. (2007) *Adoption som indsats*, SFI – Det nationale forskningscenter for velfaerd, Köpenhamn

Singer, Anna (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus Förlag, Uppsala

Socialstyrelsen (2008) *Adoption – handbok för socialtjänsten*

Trost, Jan (2005) *Kvalitativa intervjuer*, Studentlitteratur, Lund

Åmark, Klas (2002) *Familj, försörjning och livslopp under 1900-talet*, I Helena Bergman och Peter Johansson (red.) *Modern historisk forskning om välfärdsstat, genus och politik*. Eslöv: Symposition

Artiklar

Nyberg, Elsa *Svensk adoption av spädbarn*, ur Adoptionscentrums tidning

Svenska Dagbladet, "Fler barn kan bli adopterade", 23/11 2009

Westin, Lindblad *Nationella spädbarnsadoptioner i Sverige*,
Socialmedicinsk tidskrift nr 1, 2001, s. 71

Åkerman, Lindblad *Nationella adoptioner i Sverige*, Socialmedicinsk
tidskrift nr 4-5, 1995, s. 213